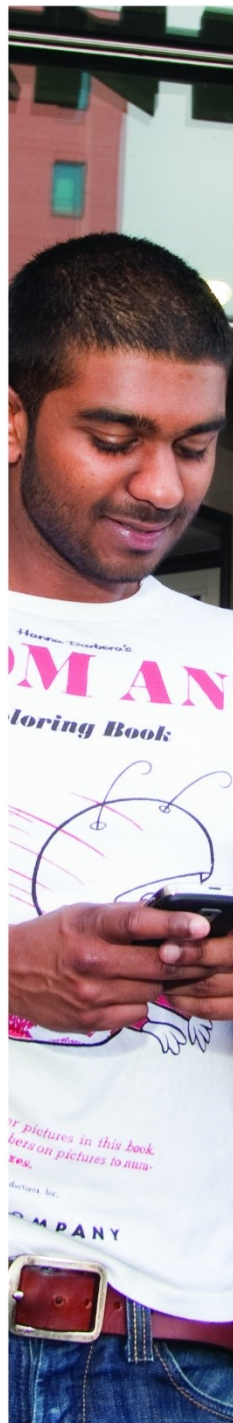

Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2015

Onderzoek en Business Intelligence

Cultuurparticipatie van Rotterdammers, 2015

© 2016 Onderzoek en Business Intelligence (OBI)
Augustus 2016

Auteur: Chris de Vries

In opdracht van gemeente Rotterdam,
cluster Maatschappelijke ontwikkeling
directie Sport en Cultuur

Project: 5027

Postadres:
Postbus 21323
3001 AH Rotterdam

E-mail: onderzoek@rotterdam.nl

Website: www.rotterdam.nl/onderzoek

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	8
1 Bezoek aan culturele voorstellingen	11
1.1 Algemeen	11
1.2 Naar achtergrondkenmerken	14
2 Bezoek aan cultureel erfgoed en moderne architectuur	18
2.1 Algemeen	18
2.2 Naar achtergrondkenmerken	19
3 Bezoek aan afzonderlijke culturele instellingen	22
3.1 Algemeen	22
3.2 Naar achtergrondkenmerken	24
4 Bezoek aan festivals en evenementen	27
4.1 Bezoek aan festivals	27
4.2 Bezoek aan sportevenementen	28
4.3 Bezoek aan overige evenementen	29
4.4 Bezoek aan festivals en evenementen naar persoonskenmerken	30
5 Zelf beoefenen van culturele activiteiten	33
5.1 Beoefenen van kunstzinnige activiteiten	33
5.2 Naar achtergrondkenmerken	35
6 De Bibliotheek Rotterdam	37
6.1 Gebruik van de Bibliotheek Rotterdam	37
6.2 Lidmaatschap van de Bibliotheek Rotterdam	38
6.3 Gebruik en lidmaatschap naar achtergrondkenmerken	39
7 Lokale cultuurcentra en cultuurdeelname per gebied	40
7.1 Bezoek aan Lokale Cultuurcentra	40
7.2 Verschillende vormen van cultuurparticipatie per gebied	42
8 Gebruik van informatie over cultuur	45
8.1 Algemeen	45
8.2 Naar achtergrondkenmerken	46
9 Mediagebruik	49
9.1 Televisie en radio	49
9.2 Radio luisteren	50
9.3 Het gebruik van internet	51
9.4 Mediagebruik naar achtergrondkenmerken	52
9.5 Boeken lezen	53

Samenvatting

In 2015 bezocht 81 procent van de Rotterdammers een culturele voorstelling genoemd in de volgende tabel. De genres met het grootste aandeel bezoekers zijn film, culturele festivals, toneelvoorstellingen, feesten in eigen kring met optredens, pop-/rockconcerten, musicals en cabaret/stand-up comedy/kleinkunst. Film wordt door 63% bezocht. Tellen we filmvoorstellingen niet mee, dan bezoekt 71% weleens een van de overige soorten voorstellingen. Voor veel genres geldt dat het aandeel bezoekers in 2015 ongeveer even hoog ligt als in 2013. De 'gemiddelde Rotterdammer' bezoekt ruim elf keer per jaar een voorstelling (inclusief film), wat neerkomt op gemiddeld bijna een voorstelling per maand. Ongeveer driekwart van al die bezoeken vindt plaats binnen de gemeentegrenzen van Rotterdam. Uiteraard verschillen de bezoekerspercentages, de frequentie van dat bezoek en het aandeel dat binnen Rotterdam plaatsvindt per genre. Meer over het bezoek aan culturele voorstellingen is te lezen in [hoofdstuk 1 van dit rapport](#).

Ongeveer de helft van de Rotterdammers heeft in 2015 een of meer keren een vorm van cultureel erfgoed bezocht, waaronder gerekend worden: museum, galerie, atelier, archief en bezienswaardige gebouwen, dorpen of stadsdelen. Tellen we daarbij op de nieuwe antwoordcategorie moderne architectuur, nieuwbouw of bouwlocaties, dan geldt dat 58% van de Rotterdammers een of meer malen in 2015 minstens een van al deze zaken bezocht. Dit laatste antwoord werd door 38% aangekruist, bijna even veel als het antwoord museum, dat door 41% werd aangekruist. Bijna driekwart van de bezoeken aan architectuur, nieuwbouw of bouwlocaties vond plaats in Rotterdam. Meer over het bezoek aan cultureel erfgoed en moderne architectuur is te lezen in [hoofdstuk 2 van dit rapport](#).

In het laatste VTO werd ook gevraagd naar het al dan niet bezoeken van een flinke lijst bij naam genoemde culturele instellingen. Daarbij werden drie lijstjes gebruikt: podia, musea en uitvoerende instellingen. Bij de podia staat het Luxor bovenaan, met 25% van de Rotterdammers. Dit kan uiteraard op zowel het Oude als het Nieuwe Luxortheater betrekking hebben. De Doelen (22%) en Lantaren Venster (21%) completeren de top drie. Bij de musea staat de Kunsthal bovenaan met 22% bezoekers, maar het wordt op de voet gevolgd door Museum Boijmans Van Beuningen met 21% bezoekers. Daarna volgen het Maritiem Museum (14%) en Witte de With (13%). Wellicht opvallend is dat Museum Rotterdam niet bijster hoog eindigt, maar dit museum was dan ook een groot deel van het onderzoeksjaar gesloten. De uitvoerende instellingen scoren allemaal een stuk lager dan de grotere "vaste locaties" als podia en musea. Bovenaan staan het Rotterdams Philharmonisch Orkest (6%) en Scapino (5%). Meer over het bezoek aan afzonderlijke culturele instellingen is te lezen in [hoofdstuk 3 van dit rapport](#).

In 2015 bezocht ongeveer twee op elke drie Rotterdammers (64%) een of meer Rotterdamse festivals. Evenals in eerdere metingen steken de Wereldhavendagen met kop en schouders boven de andere festivals uit: het werd in 2015 net als in voorgaande jaren door ongeveer een op de drie Rotterdammers bezocht. Op de tweede en derde plaats vinden we twee festivals die in

eerdere metingen niet in de vragenlijst werden genoemd: “Een festival in Rotterdam tijdens Koningsdag” (26%) en “Nieuwjaarsnacht” (14%). Sportevenementen werden in 2015 door ruim vier op de tien Rotterdammers bezocht, waarbij de ABN AMRO Marathon Rotterdam met 21% bezoekers en de verzamelcategorie “Wedstrijden betaald voetbal” (20%) het hoogst scoren. De nogal bonte verzameling “overige evenementen” wordt door 72% van de Rotterdammers weleens bezocht, waarbij het antwoord “Braderieën, festivals, evenementen in de eigen buurt” met 50% bezoekers het hoogst scoort. Meer over festivals en evenementen is te lezen in [hoofdstuk 4 van dit rapport](#).

In 2015 heeft 42 procent van de Rotterdammers wel eens kunstzinnige activiteiten beoefend, ongeveer even veel als in de voorgaande vergelijkbare metingen. De activiteiten met de meeste beoefenaars zijn tekenen/schilderen/grafisch werk en fotografie/film/video. Bij muziek en zang ligt de frequentie van de beoefening duidelijk hoger dan bij andere activiteiten. Muzikanten en zangers/zangeressen (totaal van verschillende soorten zang) beoefenen hun kunstdiscipline grofweg eens per week terwijl beoefenaars van diverse soorten dans dat gemiddeld ongeveer eens per twee weken doen. Voor de frequentie van deze activiteiten zal ook de organisatiegraad een rol spelen. Vooral zang en dans worden relatief veel in georganiseerd verband beoefend. Meer over het beoefenen van kunstzinnige activiteiten is te lezen in [hoofdstuk 5 van dit rapport](#).

Een op de drie Rotterdammers maakt op een of meerdere manieren gebruik van de Bibliotheek Rotterdam. Een op de vier bezoekt wel eens de Centrale Bibliotheek aan de Hoogstraat. 17% van de Rotterdammers is op dit moment lid van de Bibliotheek Rotterdam. Naar het gebruik van de bibliotheek wordt sinds 2013 op een andere manier gevraagd dan in de eerdere edities van het VTO. Hoewel daardoor niet met zekerheid kan worden gesproken van een trend, lijkt het lidmaatschap en het totale bibliotheekgebruik te dalen, maar het bezoek aan de Centrale Bibliotheek te stijgen. Meer over het gebruik van de Bibliotheek Rotterdam is te lezen in [hoofdstuk 6 van dit rapport](#).

In 2015 bezocht 17% van de Rotterdammers minstens één van de Lokale Cultuurcentra (LCC's). Dat is beduidend minder dan wat bleek uit de metingen van 2009, 2011 en 2013. De gebieden waar het LCC-bezoek beduidend hoger ligt dan in de rest van Rotterdam zijn te typeren als de buitengebieden van Rotterdam: Hoek van Holland (42%) en Rozenburg (31%). Dit zijn tevens de gebieden waar de andere vormen van cultuurdeelname juist relatief laag liggen. Zetten we alle vormen van cultuurparticipatie op een rij, dan is het over all beeld dat de buitengebieden Pernis, Hoogvliet, Rozenburg en Hoek van Holland onderaan eindigen. Bovenaan staat Rotterdam Centrum, gevolgd door Noord en Hillegersberg-Schiebroek. Meer over lokale cultuurcentra en de verschillen in cultuurdeelname tussen de gebieden is te lezen in [hoofdstuk 7 van dit rapport](#).

In 2015 heeft 87 procent van de Rotterdammers zich via één of meer informatiebronnen geïnformeerd over “het wat, waar en wanneer van culturele activiteiten in Rotterdam”. Dat is nagenoeg even veel als in 2013 maar wat minder dan in de jaren daarvoor. Bijna een derde (29%) maakte gebruik van minstens één van de kanalen van Rotterdam Festivals en/of het

Rotterdams Uitburo. Ruim de helft maakte gebruik van minstens één digitale informatiebron. Dit laatste aandeel leek bij de vorige meting te stabiliseren maar stijgt nu toch weer verder. Ook stijgend is het aandeel dat gebruik maakt van wat in de tabel genoemd wordt “sociale netwerken”, zoals Facebook et cetera. Nu al bijna een op de drie Rotterdammers gebruikt dit als informatiebron, waardoor de van oudsher belangrijke huis-aan-huisbladen bijna van de tweede plaats worden gestoten. Het gebruik van deze laatste was in de afgelopen metingen dalende, maar blijft nu vrij stabiel en is nog steeds de op een na belangrijkste bron van informatie. Verreweg het belangrijkste zijn en blijven de eigen familie, vrienden, et cetera. Overigens kunnen sociale netwerken zoals Facebook wellicht worden beschouwd als de digitale variant hiervan. Meer over informatiebronnen voor cultuur en uitgaan in Rotterdam is te lezen in [hoofdstuk 8 van dit rapport](#).

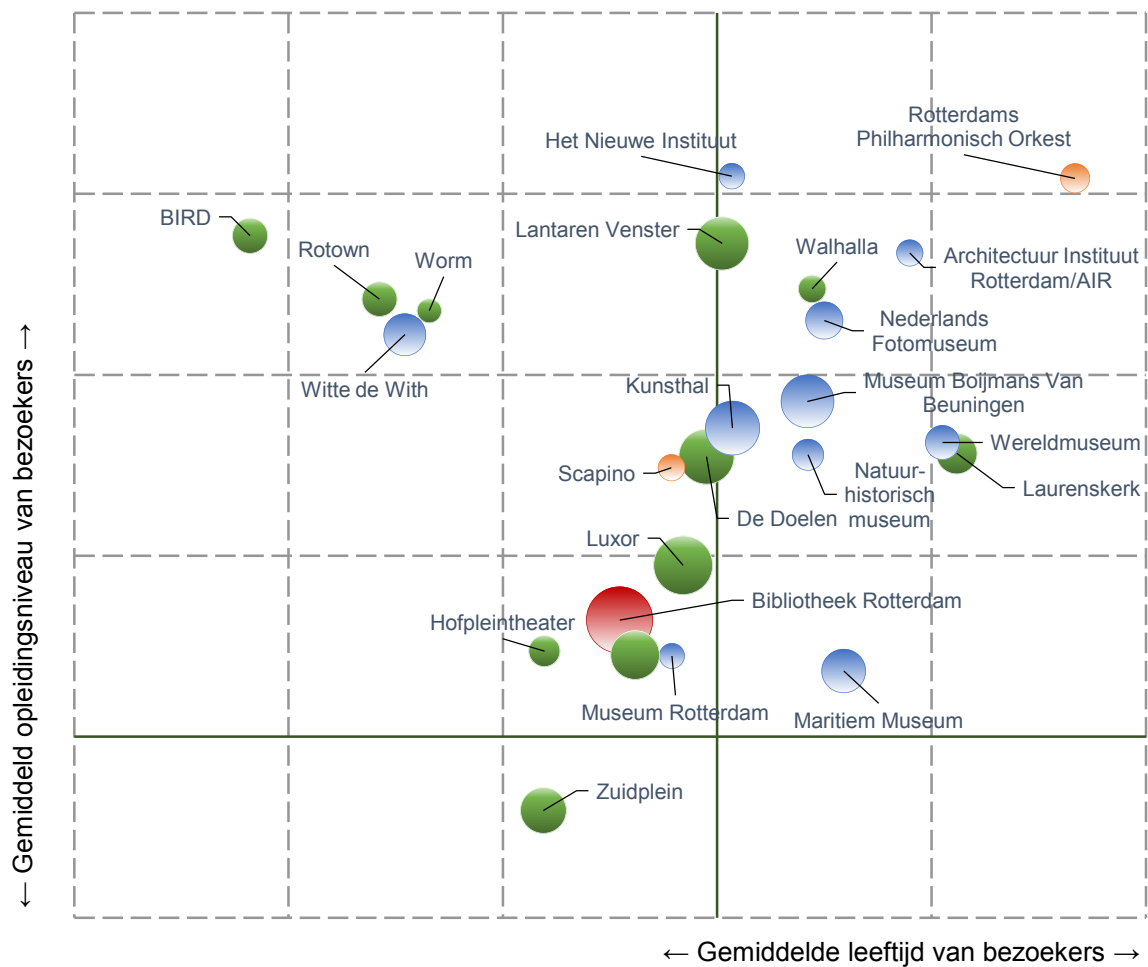
Bijna alle Rotterdammers kijken wel eens televisie. Vijf procent kijkt niet, en ook vijf procent kijkt *gemiddeld* minder dan een half uur per dag. Van degenen die wel kijken, ligt het gemiddelde aantal tv-kijkuren al jaren rond de drie uur per dag. In de vragenlijst werd bij de laatste meting *voor het eerst* toegelicht: “tv kijken op internet telt ook mee”. Wellicht zou zonder die toevoeging het aandeel tv-kijkers en/of de duur van het tv kijken wat lager uitvallen. De mate waarin Rotterdammers kijken naar de regionale zender TV-Rijnmond is in de afgelopen jaren fors minder geworden en ligt nu op een kwart van de Rotterdammers, waarvan het grootste deel een uur of minder per dag. Twee op de drie Rotterdammers luistert wel eens naar de radio. Bijna twee op de tien luistert wel eens naar de regionale zender Radio Rijnmond.

Negen op de tien Rotterdammers (90%) geeft aan in de vrije tijd wel eens iets te doen op internet. Het lijkt erop dat de eerdere groei van het internetgebruik door Rotterdammers de laatste jaren stagneert. Sociaal internetten en het zoeken van informatie wordt door meer Rotterdammers meer gedaan dan internetbankieren, online winkelen, gamen of muziek of film afspelen.

Driekwart van de Rotterdammers heeft een of meer boeken op papier gelezen en een derde heeft een of meer e-books gelezen. Papieren boeken worden niet alleen door een groter aandeel van de bevolking gelezen maar dat wordt ook frequenter gedaan dan het lezen van e-books. Meer over het gebruik mediagebruik en boeken lezen is te lezen in [hoofdstuk 9 van dit rapport](#).

Bij veel onderwerpen in dit rapport wordt aan het einde van het hoofdstuk een zogeheten bollenfiguur gepresenteerd. Deze figuur is een handig hulpmiddel om de samenstelling van de bezoekers aan afzonderlijke cultuurgenres of culturele instellingen onderling te vergelijken. Het gaat daarbij steeds om drie zaken: de omvang van het bezoek (de maat van het bolletje) en de twee persoonskenmerken opleidingsniveau en leeftijd, die op de beide assen van de figuur zijn afgezet. De volgende figuur is slechts een voorbeeld, in dit geval met betrekking tot de bezoekers aan afzonderlijke culturele instellingen. De figuur is gelijk aan de [bollenfiguur in hoofdstuk 3](#) van dit rapport, alleen is in de nu volgende figuur ook de Bibliotheek Rotterdam ingevoegd, die wordt besproken in [hoofdstuk 6](#). Niet alleen is te zien dat de ene instelling meer publiek trekt dan de ander, maar ook dat het publiek bij de ene instelling gemiddeld ouder of juist jonger is dan bij de andere instelling en evenzo dat het opleidingsniveau van het publiek verschilt per instelling.

Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van Rotterdamse bezoekers aan culturele instellingen en relatieve omvang van het Rotterdamse publiek aan deze instellingen

Inleiding

Het onderzoek

In het najaar van 2015 is het *Vrijtijdsonderzoek (VTO) 2015* afgenomen onder Rotterdammers. Net als in eerdere edities (alle oneven jaren van 1995 tot en met 2013) zijn hierin vragen opgenomen over de cultuurdeelname van Rotterdammers. In opdracht van de directie Sport en Cultuur van het Cluster Maatschappelijke Ontwikkeling worden in dit onderzoeksrapport de resultaten over cultuurdeelname en mediagebruik gerepresenteerd. Sinds 2001 wordt in het VTO gebruik gemaakt van de *Richtlijn Cultuurdeelname Onderzoek (RCO)*¹. De basismodule van de RCO is ook in het VTO 2015 weer toegepast. Overigens is bewust op een aantal punten afgeweken van de basismodule, bijvoorbeeld door antwoordcategorieën te verruimen en aan te passen aan de eisen van de tijd.

Afzonderlijk is of wordt tevens gerapporteerd over andere onderwerpen uit dit Vrijtijdsonderzoek 2015, zoals sportdeelname en bewegen, vrijwilligerswerk, mantelzorg en bezoek en waardering van rivieren in en rond Rotterdam.

Door de omvang van de steekproef in 2015 zijn uitspraken op het niveau van afzonderlijke gebieden (voorheen deelgemeenten) verantwoord. Helaas bleek ook bij dit onderzoek weer dat de trend van een dalende responsbereidheid zich doorzet. De respons van ongeveer een kwart is niet hoog, maar wel acceptabel. Belangrijker is dat de representativiteit van de onderzoeksdata ten opzichte van de onderzochte populatie ronduit goed is te noemen, mede als gevolg van de stratificatie in de steekproef en een weging van de onderzoeksdata. Een uitgebreide onderzoeksverantwoording en de gebruikte vragenlijst zijn op aanvraag verkrijgbaar (zie contactgegevens in de colofon van dit rapport). Daarin wordt verder ingegaan op de organisatie van het veldwerk en zaken als de betrouwbaarheid en representativiteit van de in dit rapport beschreven onderzoeksuitkomsten. Een belangrijke conclusie daaruit is wel van belang bij het lezen van dit rapport: de betrouwbaarheid van gepresenteerde cijfers is vrij hoog: de onzekerheidsmarge als gevolg van het toeval bedraagt meestal maar een of enkele procentpunten.

Leeswijzer

Het VTO doet vanouds uitspraken over Rotterdammers in de leeftijd van 13 tot en met 75 jaar. Als dit rapport bijvoorbeeld vermeldt dat twintig procent van de Rotterdammers aan een bepaalde sport doet, betekent dat dus: twintig procent van de *13 tot en met 75 jarige Rotterdammers*. Dit geldt steeds, tenzij in de tekst anders wordt vermeld. In totaal wonen er bijna 500.000 personen

¹ Deze richtlijn is in opdracht van het ministerie van OC&W in het kader van de uitvoering van het Actieplan Cultuurbereik ontwikkeld door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (gemeente Rotterdam), in samenwerking met het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Universiteit van Tilburg. De RCO heeft tot doel, het onderzoek naar cultuurparticipatie in verschillende gemeenten en in verschillende jaren beter vergelijkbaar te maken.

in Rotterdam in deze leeftijdsgroep. Bij uitkomsten in dit onderzoeksrapport is het soms interessant om te bedenken dat 1 procent dan ook gelijk staat aan bijna 5.000 Rotterdammers. Bij de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek is het nuttig om rekening te houden met het feit dat Rotterdammers van niet-westerse afkomst gemiddeld jonger zijn dan Rotterdammers met een westerse achtergrond. En andersom geldt: jongeren hebben wat vaker een niet-westerse achtergrond.

1 Bezoek aan culturele voorstellingen

1.1 Algemeen

In 2015 bezocht 81 procent van de Rotterdammers een culturele voorstelling genoemd in de volgende tabel. De genres met het grootste aandeel bezoekers zijn film, culturele festivals, toneelvoorstellingen, feesten in eigen kring met optredens, pop-/rockconcerten, musicals en cabaret/stand-up comedy/kleinkunst.

Tabel 1.1 *Percentage Rotterdammers dat culturele voorstellingen heeft bezocht, naar genre, 2001 - 2015*

	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Toneelvoorstelling	19	18	17	20	25	22	19	18
Cabaret, stand-up comedy, kleinkunst*	18	16	17	19	22	21	18	18
Opera of operette	5	5	4	5	6	5	3	5
Concert klassieke muziek	13	15	12	13	14	13	11	12
Concert pop-/wereldmuziek	25	23	24	27	-	-	-	-
Concert pop/rock	-	-	-	-	22	20	19	19
Concert wereldmuziek	-	-	-	-	11	10	9	11
Concert Urban**	-	-	-	-	10	12	8	9
Jazz-/bluesconcert	5	6	6	9	10	10	10	11
Concert, harmonie, fanfare, brassband	3	3	4	6	6	7	6	6
Musical	19	19	21	23	23	18	16	14
Dance-/houseparty	13	12	10	13	11	13	14	15
Ballet-/dansvoorstelling	7	9	8	9	9	10	10	11
Film in bioscoop of filmhuis	56	57	57	61	58	65	60	63
Uitvoering van een koor	9	11	8	10	11	8	8	9
Literaire bijeenkomst	3	4	4	4	5	5	4	6
Lezing over kunst/kunstgeschiedenis	3	3	4	4	5	6	4	5
Debat	-	-	-	6	6	7	4	6
Cultureel festival	-	-	-	35	32	33	33	36
Feest in 'eigen kring' met live optredens	-	-	-	-	-	-	-	31
Minstens een van bovenstaande	75	75	75	81	80	82	78	81***
Minstens een exclusief film	62	60	60	71	72	70	67	71****

*Tot en met 2007 excl. Stand-up comedy. **Hiphop, soul, r&b, funk, reggae, dancehall, reggaeton.

*** Wanneer we in 2015 net als in eerdere jaren het genre "feest in eigen kring" niet meetellen, zou dit percentage veranderen van 81% naar 79%.

**** Wanneer we in 2015 net als in eerdere jaren het genre "feest in eigen kring" niet meetellen, zou dit percentage veranderen van 71% naar 67%.

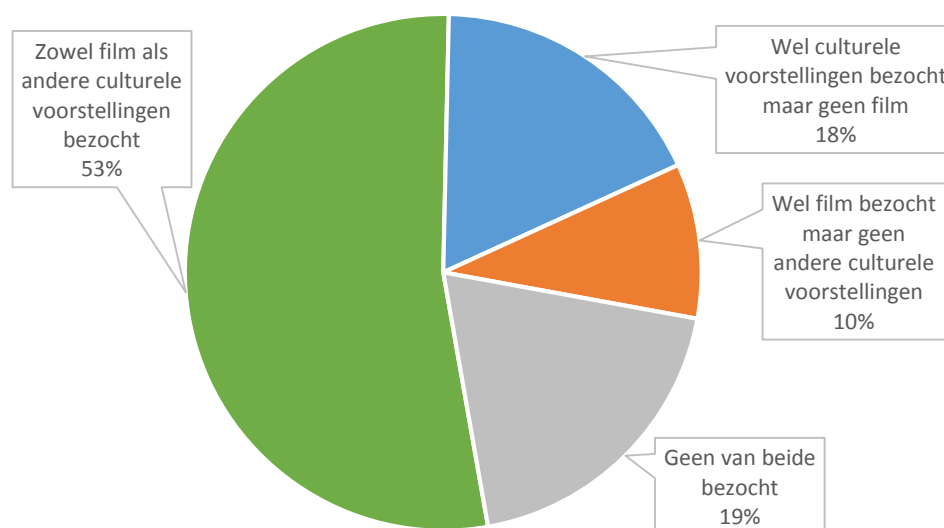
Voor veel genres geldt dat het aandeel bezoekers in 2015 ongeveer even hoog ligt als in 2013. Eventuele verschillen zijn zo klein dat ze niet als statistisch gezien significant mogen worden gezien. Filmbezoek (dat in de vorige meting een klein dipje liet zien) blijft een groot deel van het totale voorstellingenbezoek uitmaken.

Onderin de voorgaande tabel zijn twee totaaltellingen weergegeven. Omdat film een erg groot aandeel van dit voorstellingenbezoek beslaat, wordt een optelling gemaakt tot het bezoek aan "minstens één van al deze genres" en een optelling van minstens één, exclusief film. Deze

optellingen van genres is niet in alle jaren geheel hetzelfde. Sinds de meting van 2007 is in de vragenlijst het bezoek aan debatten en aan culturele festivals toegevoegd en bij de laatste meting is ook “feesten in eigen kring met optredens” als genre toegevoegd. De optelling “minstens een van bovenstaande” zou in de laatste meting lager uitvallen wanneer deze feesten met live optredens niet worden meegeteld. De 81% die in de tabel staat, zou dan uitkomen op 79%, wat nagenoeg even hoog is als in de vorige meting. En de optelling van bezoek aan voorstellingen zonder dat film meetelt zou dan veranderen van 71% naar 67% en dus precies even hoog uitvallen als in de vorige meting.

De volgende figuur laat in één oogopslag zien hoe groot het aandeel Rotterdammers is dat culturele voorstellingen bezocht in 2015, met en zonder filmbezoek.

Figuur 1.1 Bezoek aan culturele voorstellingen met en zonder film door Rotterdammers, 2015

De volgende tabel laat zien hoe veel bezoeken er in 2015 plaatsvonden aan de diverse genres per Rotterdammer en hoeveel per bezoeker (in dat laatste geval dus zonder de nullen van de niet-bezoekers). De tabel vermeldt ten behoeve van de leesbaarheid niet alle beschikbare meetjaren, maar geeft niettemin een goed overzicht.

Omdat in de laatste meting voor het eerst het genre “feest in ‘eigen kring’ met optredens” is toegevoegd, valt ook de totaal telling in deze laatste meting een stuk hoger uit dan in eerdere metingen. Bezoekers aan dit soort feesten doen dat gemiddeld genomen maar liefst 4,5 keer per jaar. Ook gerekend per Rotterdammer (dus inclusief nullen van niet-bezoekers) ligt de gemiddelde bezoekfrequentie aan deze feesten vrij hoog. Alleen het bezoek aan film in bioscoop of filmhuis wordt per Rotterdammer vaker gedaan. Verder blijkt uit deze tabel dat de frequenties van het bezoek aan de diverse genres van jaar op jaar niet erg sterk veranderen.

Het cijfer van 11,3 bezoeken per Rotterdammer (inclusief filmbezoek) betekent dat de ‘gemiddelde Rotterdammer’ ongeveer een keer per maand een culturele voorstelling bezoekt. Zouden we ook hier de feesten met live optredens niet meetellen dan wordt dat totaal 9,9 bezoeken per jaar per Rotterdammer, precies even veel als in de vorige meting.

Tabel 1.2 Gemiddeld aantal bezoeken aan culturele voorstellingen op jaarbasis, per bezoeker en per Rotterdammer, 2001-2015

	per Rotterdammer						per bezoeker					
	2001	2005	2009	2011	2013	2015	2001	2005	2009	2011	2013	2015
Toneelvoorstelling	0,5	0,5	0,7	0,6	0,5	0,5	2,6	3,1	2,7	2,5	2,5	2,7
Cabaret, stand up comedy, kleinkunst*	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	2,4	2,2	2,1	2,0	2,1	2,1
Opera of operette	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	1,5	1,9	2,4	1,9	1,6	2,0
Concert klassieke muziek	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	3,0	3,7	3,6	3,3	3,3	3,1
Concert pop-/wereldmuziek	0,7	0,7	-	-	-	-	2,8	3,0	-	-	-	-
Concert pop/rock	-	-	0,7	0,7	0,6	0,6	-	-	2,9	3,4	3,0	2,9
Concert wereldmuziek	-	-	0,2	0,2	0,1	0,2	-	-	2,0	1,6	1,6	1,6
Concert Urban	-	-	0,3	0,4	0,2	0,2	-	-	2,9	3,1	2,7	2,6
Jazz-/bluesconcert	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	2,3	2,6	2,2	2,5	2,1	2,2
Concert, harmonie, fanfare, brassband	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	2,4	2,3	2,3	1,5	1,9	2,0
Musical	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	0,2	1,9	1,6	1,8	1,7	1,5	1,7
Dance-/houseparty	1,4	0,7	0,6	0,7	1,0	1,1	10,8	6,5	5,3	5,7	7,7	7,0
Ballet-/dansvoorstelling	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	2,2	3,1	2,4	2,0	2,4	2,6
Film in bioscoop of filmhuis	4,6	4,2	3,8	3,9	4,6	4,1	8,2	7,4	6,6	6,0	7,7	6,6
Uitvoering van een koor	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	2,4	2,3	2,1	2,0	2,3	2,0
Feest in 'eigen kring' met optredens	-	-	-	-	-	1,4	-	-	-	-	-	4,5
Literaire bijeenkomst	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	2,7	2,3	2,3	2,0	2,3	2,6
Lezing over kunst/kunstgeschiedenis	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	3,0	2,7	3,0	2,6	2,9	2,7
Debat	-	-	0,2	0,2	0,1	0,1	-	-	2,7	3,3	2,3	2,1
Cultureel festival	-	-	0,7	0,7	0,7	0,9	-	-	2,1	2,2	2,3	2,6
Minstens een van bovenstaande	9,2	8,2	9,4	9,5	9,9	11,3	12,2	11,0	11,7	11,6	12,7	14,0
Minstens een exclusief film	4,6	4,0	5,6	5,6	5,2	7,2	7,3	6,6	7,8	8,0	7,9	10,1

De volgende tabel laat zien welk aandeel van de bezochte culturele voorstellingen plaatsvond binnen Rotterdam. Van elke acht bezochte filmvoorstellingen worden er zeven in Rotterdam bezocht. In de andere genres ligt dat aandeel lager.

Uit de afgelopen metingen bleek steeds dat dit om en nabij de drie kwart van de voorstellingen binnen Rotterdam werd bezocht. Tellen we filmbezoek niet mee, dan betreft het grofweg twee derde, dus een iets lager aandeel. Deze beide cijfers vallen in de laatste meting iets lager uit.

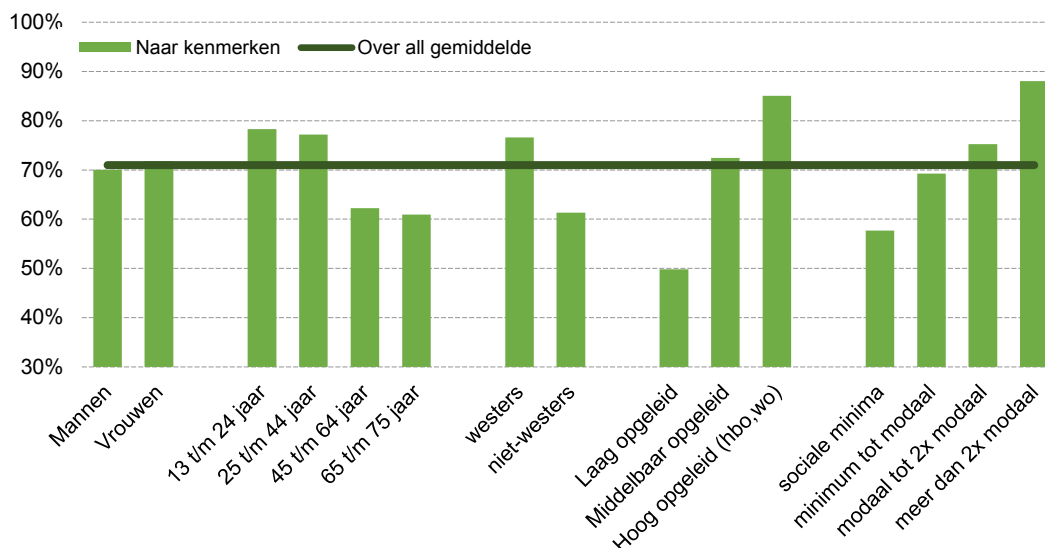
Tabel 1.3 *Percentage bezoeken aan voorstellingen dat in Rotterdam heeft plaatsgevonden*

	2001	2005	2009	2011	2013	2015
Toneelvoorstelling	86	69	75	75	73	73
Cabaret, stand up comedy, kleinkunst*	72	65	65	63	69	66
Opera of operette	82	56	64	59	63	62
Concert klassieke muziek	85	80	76	74	74	79
Concert pop-/wereldmuziek	73	65	-	-	-	-
Concert pop/rock	-	-	50	50	43	42
Concert wereldmuziek	-	-	67	81	72	68
Concert Urban	-	-	66	65	63	64
Jazz-/bluesconcert	79	67	78	67	73	71
Concert, harmonie, fanfare, brassband	81	76	77	91	69	71
Musical	53	55	58	56	56	43
Dance-/houseparty	73	72	72	65	67	60
Ballet-/dansvoorstelling	67	69	73	67	65	64
Film in bioscoop of filmhuis	90	84	86	88	85	87
Uitvoering van een koor	81	70	66	72	60	69
Literaire bijeenkomst	84	82	61	72	83	64
Lezing over kunst/kunstgeschiedenis	72	76	79	72	69	75
Feest in 'eigen kring' met optredens	-	-	-	-	-	66
Debat	-	-	79	86	73	72
Cultureel festival	-	-	83	75	79	69
Minstens een van bovenstaande	82	77	77	77	76	73
Minstens een exclusief film	74	69	70	69	67	64

1.2 Naar achtergrondkenmerken

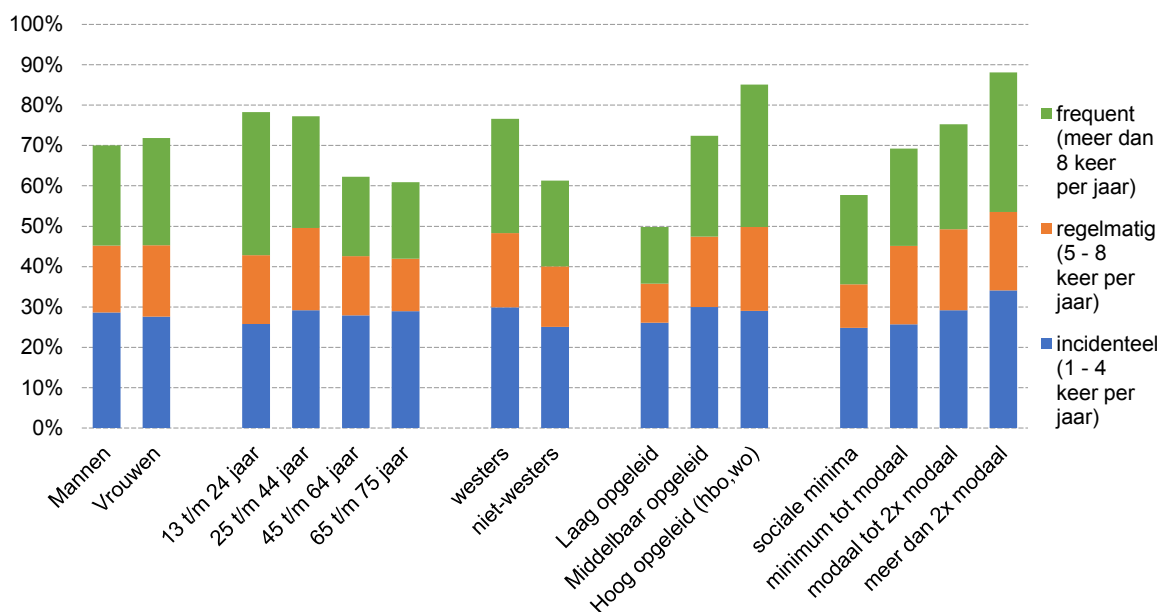
De volgende figuur toont het aandeel bezoekers aan voorstellingen anders dan film in samenhang met geslacht, etnische achtergrond, leeftijd, opleiding en inkomen. Ter vergelijking is als lijn in de gehele figuur het over all gemiddelde weergegeven: 71% van alle Rotterdammers bezoekt wel eens een culturele voorstelling (anders dan film). De verschillen tussen de groepen zijn vaak duidelijk: Rotterdammers met een westerse achtergrond zijn meer geneigd tot voorstellingenbezoek dan Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond. Met het stijgen van opleiding en inkomen neemt ook de kans toe dat men wel eens een culturele voorstelling bezoekt.

Figuur 1.2 Totaal aandeel bezoekers van voorstellingen (film niet meegeteld), in samenhang met geslacht, etniciteit, leeftijd, opleiding en inkomen, 2015

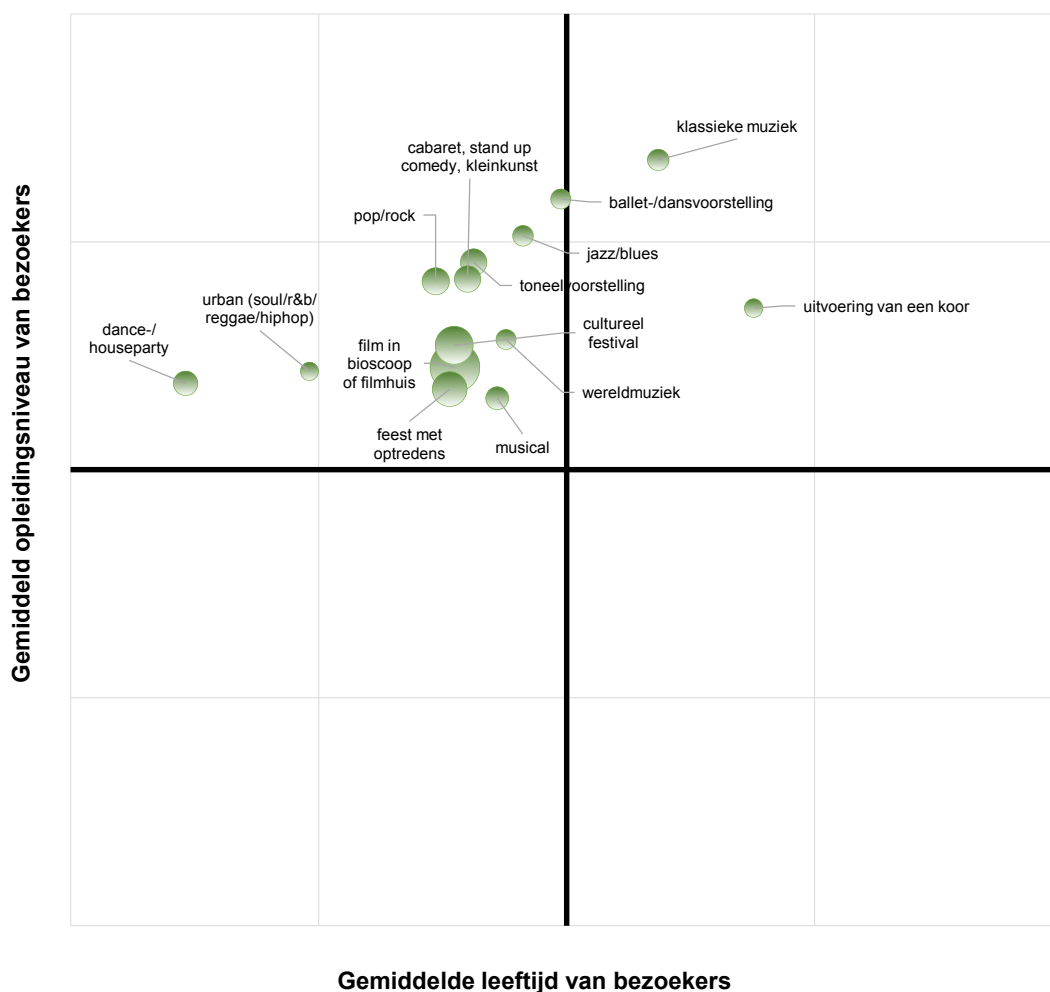
De volgende figuur toont de bezoekfrequentie naar achtergrondkenmerken. Bezoekers aan voorstellingen anders dan film zijn verdeeld in incidentele, regelmatige en frequente bezoekers. Zo is bijvoorbeeld te zien dat bij de hoog opgeleide Rotterdammers niet alleen een groter aandeel überhaupt voorstellingen bezoekt, maar ook dat een groter deel *binnen* die groep bezoekers tot de regelmatige of de frequente bezoekers mag worden gerekend. Voor lager opgeleiden geldt het tegenovergestelde: minder van hen bezoeken überhaupt een voorstelling en van degenen die dat wel doen kunnen we een relatief groot deel tot de incidentele bezoekers rekenen.

Figuur 1.3 Aandeel bezoekers van voorstellingen (film niet meegeteld), naar frequentie, in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, opleiding en inkomen, 2015

Leeftijd en opleidingsniveau van Rotterdammers zijn bepalend voor het wel of niet bezoeken van culturele voorstellingen, zo was al eerder te zien. Het ligt voor de hand dat dit per genre verschilt. De volgende figuur illustreert dat. De maat van de bolletjes geeft het aandeel Rotterdammers weer dat een bepaalde voorstelling bezoekt. De plek in de figuur geeft weer wat het gemiddelde opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd is van die bezoekers. De exacte leeftijden en opleidingsniveaus zijn niet in de figuur weergegeven. Dat zou een soort schijnnaauwkeurigheid opleveren. Zouden we *alle* Rotterdammers (van 13 t/m 75 jaar) in de figuur weergegeven, dan zou dat zijn op het kruispunt van de beide vetgedrukte lijnen, dus precies in het midden van de figuur. Aan de hand van deze lijnen is goed te zien hoe het publiek van een bepaald soort voorstellingen is samengesteld. Een leesvoorbeeld: het bolletje voor klassieke muziek ligt enigszins naar rechts, wat betekent dat de bezoekers van klassieke muziek wat ouder zijn dan de gemiddelde Rotterdammer. En het bolletje ligt duidelijk hoog in de figuur, wat betekent dat de bezoekers van klassieke muziek duidelijk hoger opgeleid zijn dan de gemiddelde Rotterdammer.

Figuur 1.4 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van bezoekers aan voorstellingen en de relatieve grootte van het Rotterdamse publiek aan voorstellingen

Omdat er is ingezoomd op het opleidingsniveau en leeftijd, is de figuur vooral nuttig om de voorstellingen *onderling* te vergelijken. Zo blijken bezoekers aan film, musical en feesten met optredens wat dichterbij het “gemiddelde Rotterdamse opleidingsniveau” te zitten, terwijl ballet en klassieke muziek gemiddeld genomen de hoogst opgeleide Rotterdammers trekken. Het publiek van kooruitvoeringen is gemiddeld genomen het oudst. De tegenhanger is wat dat betreft dance-/houseparty’s. Bij een aantal typen voorstellingen geldt dat er soms wat weinig respondenten als bezoeker meetellen, waardoor de plek van dat type voorstelling in de figuur enigszins indicatief is. Hoe groter het bolletje, des te betrouwbaarder is de plek in de figuur. Ook op basis van de vorige meting van het VTO werd een dergelijke figuur gemaakt. Noemenswaardige verschillen tussen de vorige versie en de huidige zijn er niet.

2 Bezoek aan cultureel erfgoed en moderne architectuur

2.1 Algemeen

In het Vrijetijdsonderzoek wordt al jaren gevraagd naar het bezoek aan cultureel erfgoed, waarmee dan de eerste vier van de vijf genres werden bedoeld die in de volgende tabel zijn genoemd. Aan deze vraagstelling is in de laatste meting een vijfde genre toegevoegd: “moderne architectuur/nieuwbouw/bouwlocaties”.

In het bezoek aan de eerste drie genoemde soorten erfgoed is de laatste jaren weinig ontwikkeling te zien, hoewel het aandeel Rotterdammers dat wel eens een galerie of atelier bezoekt wel gestaag lijkt te dalen. Opvallend is dat de het bezoek aan “bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen” de laatste meting een stuk lager uitvalt dan in eerdere metingen. Het kan eigenlijk niet anders of de verklaring zit op z'n minst voor een deel in de toevoeging van de antwoordmogelijkheid “moderne architectuur/nieuwbouw/bouwlocaties”. Een deel van de bezoekers aan moderne architectuur zal voorheen hebben gekozen voor het antwoord “bezienswaardige gebouwen (etc.)” maar dat in de laatste meting niet hebben aangekruist. Het is niet te achterhalen hoe groot dat aandeel voorheen was, dus een zuivere vergelijking is wat dat betreft niet mogelijk. Onder in de tabel zijn twee totaalstellingen weergegeven: een mét en een zónder de laatste categorie. Beide totaalstellingen zijn niet zuiver vergelijkbaar met eerdere jaren. De enige goede vergelijking tussen de laatste meting en eerdere metingen is die per genre en daar zien we nagenoeg geen enkele ontwikkeling.

Tabel 2.1 Percentage Rotterdammers dat cultureel erfgoed/moderne architectuur heeft bezocht

	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
museum	38	37	38	40	40	40	41	41
galerie, atelier	17	20	19	20	21	20	18	17
archief	4	4	3	3	3	3	3	3
bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen	39	39	36	42	44	40	42	35
moderne architectuur, nieuwbouw, bouwlocaties	-	-	-	-	-	-	-	38
minstens een van bovenstaande	-	-	-	-	-	-	-	58
minstens een excl. “modern”	54	52	53	55	56	56	55	51

Rotterdamse bezoekers van musea hebben in 2015 gemiddeld 4,5 musea bezocht. De volgende tabel laat dat zien. Dit cijfer lag in de meeste van de eerdere metingen wat lager. De gemiddelde bezoekfrequentie is bij de andere vormen van cultureel erfgoed juist wat lager dan in 2013, al zal dat bij de bezienswaardige gebouwen, dorpen en stadsdelen wel weer te maken hebben met de toevoeging van de extra antwoordcategorie. Moderne architectuur, nieuwbouw of bouwlocaties zijn door de Rotterdammers die dit wel eens bezochten gemiddeld 4,4 keer in een jaar tijd bezocht.

Tabel 2.2 Gemiddeld aantal bezoeken per bezoeker aan cultureel erfgoed/moderne architectuur

	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
museum	3,7	4,6	4,0	4,0	4,3	3,8	3,8	4,5
galerie, atelier	4,2	4,3	3,8	3,6	3,7	3,4	3,7	2,9
archief	2,4	3,3	3,6	2,9	2,3	1,8	2,6	1,7
bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen	6,2	7,7	6,0	6,1	6,4	5,0	5,8	5,3
moderne architectuur, nieuwbouw, bouwlocaties	-	-	-	-	-	-	-	4,4

De vorige tabel toont het aantal bezoeken per bezoeker. De volgende tabel laat zien hoe groot het aandeel van die bezoeken is dat in Rotterdam plaatsvond. Dit kan worden beschouwd als het “marktaandeel” van Rotterdam als het gaat om de Rotterdammers die cultureel erfgoed of architectuur/nieuwbouw(locaties) bezoeken. Zo kan gesteld worden dat 55% van de 4,5 bezoeken die museumbezoekers afleggen (dus een kleine 3 bezoeken) in Rotterdam plaatsvond. Ook in eerdere metingen was al duidelijk dat binnen de categorieën van het culturele erfgoed verhoudingsgewijs de minsten bezoeken binnen Rotterdam plaatsvinden aan bezienswaardige gebouwen, dorpen of stadsdelen. Als we daarbij denken aan historisch bijzondere zaken, is dat voor de stad Rotterdam wellicht niet zo verwonderlijk. Evenmin verbazend is dat de bezoeken aan architectuur, nieuwbouw of bouwlocaties juist voor een relatief groot deel *binnen* Rotterdam plaatsvinden.

Tabel 2.3 Percentage bezoeken aan cultureel erfgoed/architectuur dat in Rotterdam heeft plaatsgevonden

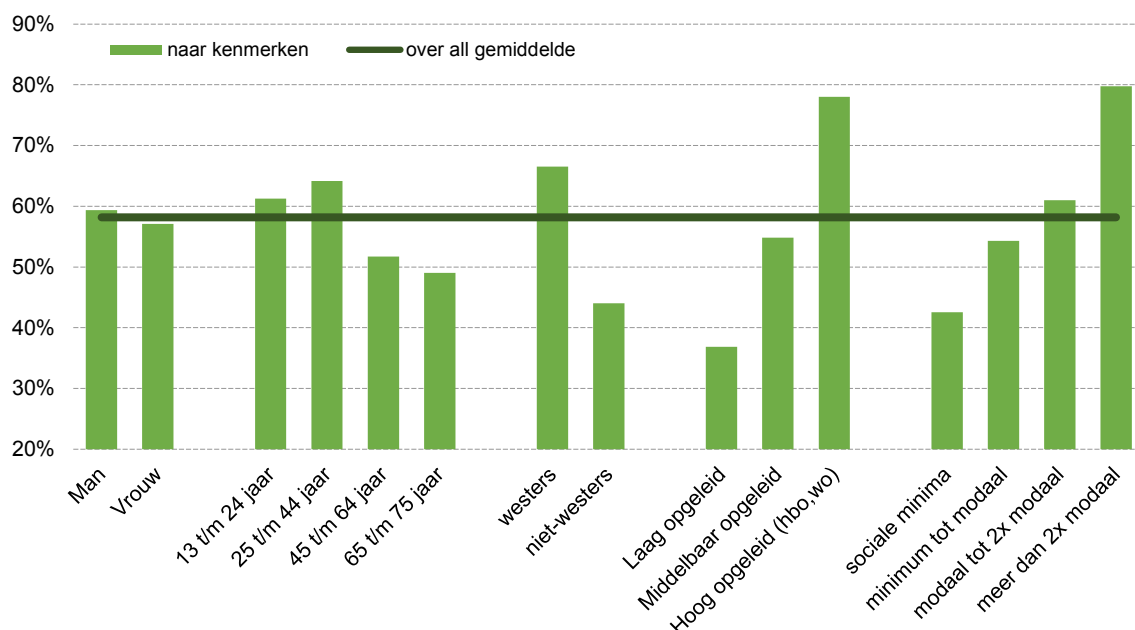
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
museum	70	69	67	61	55	62	54	55
galerie, atelier	72	64	65	57	57	56	57	58
archief	65	57	61	57	59	65	63	64
bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen	33	40	26	25	25	34	32	33
moderne architectuur, nieuwbouw, bouwlocaties	-	-	-	-	-	-	-	72

Over het bezoeken van moderne architectuur is in de laatste meting van het VTO iets meer gevraagd. Zo blijkt dat ongeveer driekwart van de Rotterdammers het eens is met de stelling “Ik vind Rotterdam door de architectuur een aantrekkelijke stad.” Bijna de helft van de Rotterdammers zegt wel eens de stad ingegaan te zijn speciaal voor het bekijken van een of meer gebouwen of architectuur.

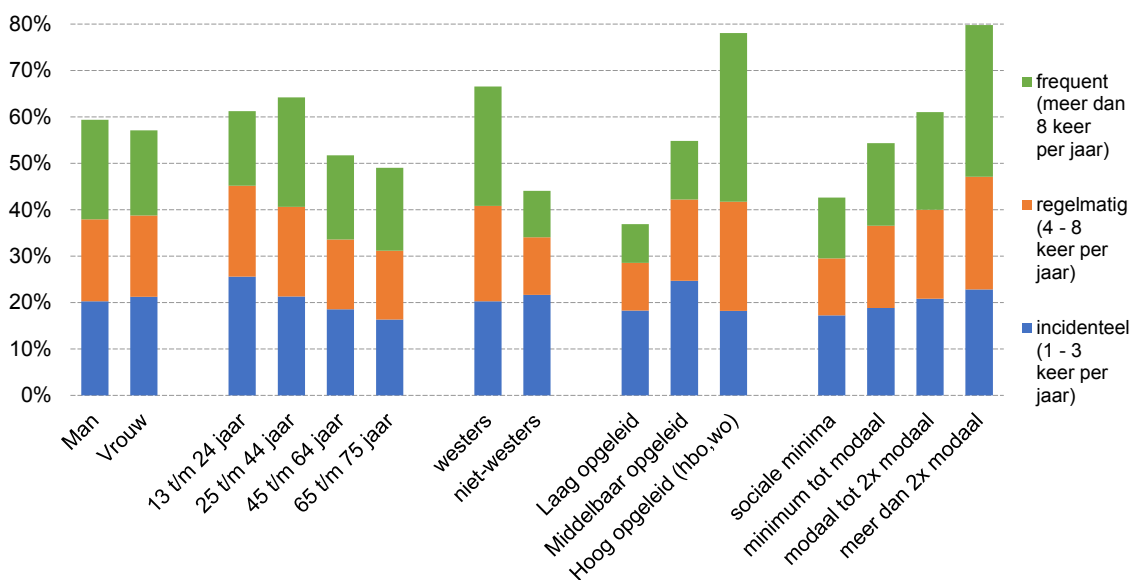
2.2 Naar achtergrondkenmerken

De volgende figuur laat het aandeel bezoekers aan cultureel erfgoed zien in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, opleiding en inkomen. De lijn ‘over all gemiddelde’ laat zien welk deel van *alle* 13 tot en met 75 jarige Rotterdammers cultureel erfgoed heeft bezocht (58 procent).

Figuur 2.1 *Bezoek aan cultureel erfgoed plus moderne architectuur/nieuwbouw naar achtergrondkenmerken, 2015*

Figuur 2.2 *Frequentie van bezoek aan cultureel erfgoed plus moderne architectuur/nieuwbouw naar achtergrondkenmerken, 2015*

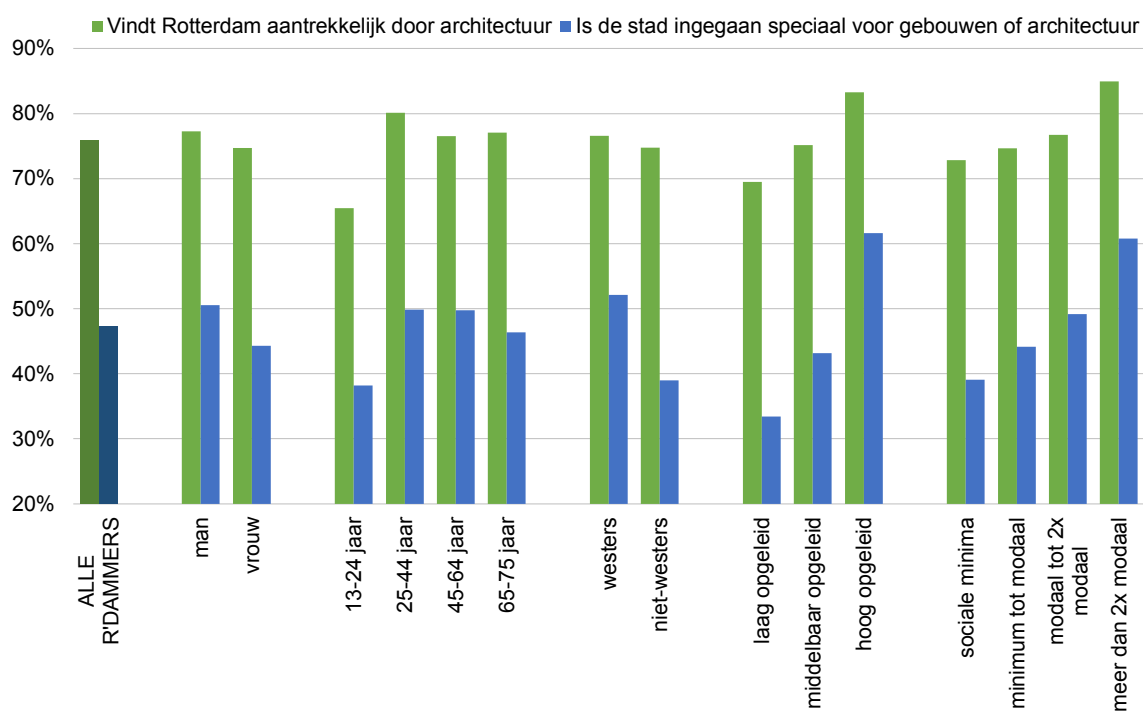
Dat leeftijd en opleidingsniveau van de Rotterdammers bepalend zijn voor het wel of niet bezoeken van het culturele erfgoed, was al te zien in de voorgaande figuren. Het ligt voor de hand dat dit ook per type erfgoed verschilt. Aan het einde van het vorige hoofdstuk (over bezoek aan voorstellingen) werd een figuur gepresenteerd met bolletjes. Daarmee werd weergegeven hoe het gemiddelde opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd is van de bezoekers aan culturele

voorstellingen. Het heeft weinig zin om een zelfde figuur te maken met betrekking tot bezoekers aan cultureel erfgoed. De bolletjes zouden bijna allemaal boven op elkaar liggen. Erfgoedbezoekers zijn relatief hoog opgeleid, maar hun leeftijd ligt slechts iets onder de gemiddelde leeftijd van alle Rotterdammers. Dat blijkt ook uit de voorgaande figuren, waar wel veel verschil is te zien tussen opleidingsniveaus maar niet tussen leeftijdsgroepen. Overigens kan dit niet worden gezegd over archiefbezoek omdat het aantal respondenten dat archieven bezoekt te klein is voor betrouwbare uitkomsten.

Bezoekers aan historische bijzondere locaties en bezoekers aan moderne architectuur, nieuwbouw of bouwlocaties verschillen niet of nauwelijks van elkaar als het gaat om hun gemiddelde leeftijd en hun opleidingsniveau.

De volgende figuur toont de waardering van verschillende groepen Rotterdammers voor architectuur in Rotterdam. De verschillen zijn wat duidelijker bij de vraag of men wel eens speciaal voor het bezoeken van gebouwen of architectuur de stad ingegaan is. Vooral het niveau van opleiding en inkomen maakt echt verschil. Rotterdammers van niet-westerse afkomst vinden kennelijk architectuur wel belangrijk voor de aantrekkelijkheid van de stad maar gaan niet in groten getale speciaal daarvoor de stad in. Dat hetzelfde enigszins geldt voor de oudste groep Rotterdammers kan te maken hebben met een beperktere mobiliteit.

Figuur 2.3 Waardering van en bezoek aan architectuur in Rotterdam door Rotterdammers, naar kenmerken, 2015

3 Bezoek aan afzonderlijke culturele instellingen

3.1 Algemeen

In het Vrijetijdsonderzoek van 2015 werd gevraagd of men “in de afgelopen 12 maanden” de hieronder genoemde instellingen heeft bezocht. De tabel vermeldt de percentages bezoekers per instelling, waarbij de 13 tot en met 75-jarige Rotterdammers zijn meegeteld.

Tabel 3.1 Percentage Rotterdammers dat diverse culturele instellingen bezoekt, 2015

Luxor	25	Rotterdams Philharmonisch Orkest	6
De Doelen	22	Scapino	5
Lantaren Venster	21	Jazz International Rotterdam	4
Zuidplein	16	RO Theater	4
Laurenskerk	12	Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam/SKVR	4
BIRD	9	Conny Janssen Danst	3
Rotown	8	<i>Theater Rotterdam</i>	3
Hofpleintheater	7	Doelen Ensemble	2
Walhalla	6	Rotterdams Wijktheater	2
Worm	5	HipHopHuis	2
Arminius	3	Designprijs	1
Maas	3	Poppenspelers	1
Stadspodium	2	Dansateliers	1
World Music and Dance Centre/WMDC (ook GroundsPodium)	2	Laurenscontorij	1
Theater Netwerk Rotterdam/TNR (o.a. Amateurtheater festival Rotterdam)	1	Popunie (o.a. Popronde, Sena Grote Prijs v. R'dam, R'damse Popweek, Popunie Live, Meet the Pro)	1
Baroeg	1	Rotterdams JeugdSymfonieOrkest/RJSO	1
Minstens één van bovenstaande	60	Sinfonia Rotterdam	1
Kunsthall	22	Hotel Modern	1
Museum Boijmans Van Beuningen	21	Maatwerk	1
Maritiem Museum	14	Digital Playground	1
Witte de With	13	Rotterdams Centrum voor Theater/RCTH	1
Nederlands Fotomuseum	10	Music Matters (o.a. Music Matters Award)	1
Wereldmuseum	9	Passionate Bulkboek	0
Natuurhistorisch museum	7	Epitome Entertainment/EE2 (o.a. New Skool Rules)	0
Architectuur Instituut Rotterdam/AIR (o.a. Dag v/d Architectuur, monumenten)	5	HIJS/Hiphop In je Smoel	0
Het Nieuwe Instituut	5	Prinses Christina Concours	0
Museum Rotterdam	5*	Minstens één van bovenstaande	26
Centrum Beeldende Kunst/CBK (o.a. Kunstuitleen, TENT)	3		
Villa Zebra	3	Minstens één van <u>al</u> deze instellingen	67
Chabot Museum	2		
Mama	2		
V2_	1		
VIVID	1		
LP2	1		
RoMeO	1		
Minstens één van bovenstaande	46		

*) Museum Rotterdam was vrijwel het hele onderzoekjaar gesloten

Uit de totaal telling blijkt dat twee derde van de Rotterdammers (67%) in het onderzochte jaar (najaar 2014 t/m najaar 2015) een of meer Rotterdamse culturele instellingen heeft bezocht. De tabel vermeldt drie groepen instellingen: podia, musea en uitvoerende instellingen. De podia trokken in totaal een ruime meerderheid van alle Rotterdammers (60%). De musea trokken met 46% iets minder dan de helft van de Rotterdammers en de uitvoerende instellingen trokken in totaal ruim een kwart van de Rotterdammers (26%).

De instellingen zijn binnen elk van deze drie groepen gesorteerd van meest naar minst bezocht. Bij de podia staat het Luxor bovenaan, het werd door een kwart van de Rotterdammers bezocht. Dit kan betrekking hebben op het Oude en/of het Nieuwe Luxor, dus het ene cijfer geldt voor twee locaties samen. Niet de locatie maar de instelling (organisatie) werd dus in de vragenlijst genoemd.

Iets dergelijks geldt ook voor Theater Rotterdam, een naam die nog niet iedereen kent. Dit is de nieuwe naam van de organisatie die ontstaat door de fusie van de Rotterdamse Schouwburg, het Ro Theater en Productiehuis Rotterdam en is dus eigenlijk zowel een podium maar ook een uitvoerende instelling. In de vragenlijst werd deze instelling echter genoemd in het rijtje van uitvoerende instellingen. Bovendien is de naam waarschijnlijk nog niet erg bekend. Al met al kan de uitkomst voor deze instelling daarom niet erg valide worden genoemd.

Verder staan bij de podia De Doelen en Lantaren/Venster (op korte afstand) op de tweede en derde plaats; zij werden beide door ruim een op de vijf Rotterdammers bezocht.

Bij de musea staan de Kunsthal en Boijmans van Beuningen bovenaan, met respectievelijk 22% en 21% van de Rotterdammers als bezoeker in het onderzochte jaar. De uitvoerende instellingen scoren allemaal een stuk lager dan de grotere "vaste Rotterdamse locaties" als podia en musea. Bovenaan staan het Rotterdams Philharmonisch Orkest (6%) en Scapino (5%). Onderin dit rijtje staan zelfs een aantal partijen die (afgerond op hele cijfers) een bezoekerspercentage van nul procent halen.

Het hier gepresenteerde aandeel van 46% bezoekers aan een of meer Rotterdamse musea strookt niet helemaal met wat in het vorige hoofdstuk werd gezegd: 41% van de Rotterdammers bezocht minstens een maal een museum (in of buiten Rotterdam). Waarschijnlijk heeft een deel van de respondenten wel een of meer culturele instellingen uit dit rijtje musea bezocht maar dit niet als museum beschouwd. We kunnen dus concluderen dat het museumbezoek misschien wat hoger ligt dan in het vorige hoofdstuk werd gerapporteerd. Een correctie toepassen op die cijfers zou een vertekend beeld geven van de tijdreeks in dat hoofdstuk en is daarom niet aan te bevelen.

Het aantal verschillende instellingen dat Rotterdammers in deze twaalf maanden bezochten ligt gemiddeld op 3,1. Daarbij tellen ook de nullen mee van wie geen enkele culturele instelling bezocht. We kunnen dus stellen dat de gemiddelde Rotterdammer op jaarbasis ongeveer drie van de genoemde instellingen bezoekt. Tellen we alleen de bezoekers mee, dan ligt dit aantal op een gemiddelde van 4,6 (per Rotterdammer die wel eens een culturele instelling in eigen stad bezoekt). Uiteraard kan men een zelfde instelling meerdere malen per jaar bezoeken, maar die

bezoekfrequentie is niet bekend. Het gaat hier niet om het aantal bezoeken, maar alleen om het aantal verschillende bezochte instellingen.

3.2 Naar achtergrondkenmerken

Wanneer we het bezoek aan deze instellingen afzetten tegen de achtergrondkenmerken, zien we grotendeels een vertrouwd beeld. Vooral het verschil tussen hoog en laag opgeleiden valt op. In de volgende tabel zijn omwille van de overzichtelijkheid alleen de totaaltellingen van de verschillende typen culturele instellingen weergegeven plus het gemiddelde aantal instellingen dat men heeft bezocht. In dat laatste getal zijn alleen degenen meegeteld die minstens een instelling hebben bezocht, dus de nullen van de niet-bezoeker tellen niet mee. Zodoende geldt voor de onderste regel, het totaal van de Rotterdammers, de eerder genoemde gemiddelde bezoekfrequentie van 4,6.

Tabel 3.2 *Percentage Rotterdammers dat diverse soorten culturele instellingen in Rotterdam bezoekt plus het aantal bezochte instellingen, naar kenmerken, 2015*

	% een of meer podia bezocht	% een of meer musea bezocht	% een of meer uitvoerende instellingen bezoekt	% minstens één van al deze instellingen bezoekt	aantal bezochte instellingen (alleen bezoekers)
man	57	46	24	64	4,7
vrouw	62	47	27	70	4,5
13-24 jaar	65	49	24	73	3,9
25-44 jaar	64	49	27	71	4,7
45-64 jaar	54	41	25	61	4,8
65-75 jaar	53	46	24	62	4,7
westers	64	51	27	72	4,9
niet-westers	53	37	24	59	3,9
laag opgeleid	43	31	15	51	3,3
middelbaar opgeleid	58	41	23	65	4,0
hoog opgeleid (HBO, WO)	75	64	36	83	5,7
sociale minima	51	39	24	58	4,4
minimum tot modaal	55	44	22	65	4,3
modaal tot 2x modaal	62	48	27	69	4,6
meer dan 2x modaal	76	58	32	82	5,1
heeft een Rotterdampas	63	56	29	72	5,2
heeft geen Rotterdampas	58	41	24	65	4,2
totaal	60	46	26	67	4,6

De duidelijke invloed van het opleidingsniveau werd al genoemd. Dit uit zich niet alleen in een stijgend aandeel bezoekers met het stijgen van het opleidingsniveau. Daarnaast geldt dat de hoger opgeleide bezoekers *meer verschillende instellingen* bezoeken dan de lager opgeleide bezoekers. Zo is ook te zien dat vooral de Rotterdammers in de hoogste inkomensgroep duidelijk meer geneigd zijn om Rotterdamse culturele instellingen te bezoeken en dat zij dan ook gemiddeld meer verschillende instellingen bezoeken. En evenzo hebben Rotterdammers met een westerse herkomst hebben een wat hoger bezoekerspercentage *en* een wat hoger aantal

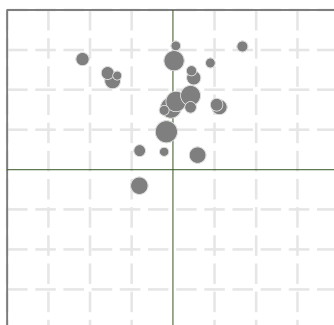
bezoekte instellingen dan hun niet-westerse stadsgenoten. Voor jongeren geldt dat zij vrij hoge bezoekerspercentages laten zien, maar gemiddeld genomen niet zo veel verschillende instellingen bezoeken.

Een achtergrondkenmerk dat misschien wel vooral bij deze tabel interessant is, is het wel of niet hebben van een Rotterdampas. Het gaat hier immers alleen om Rotterdamse instellingen. Bezitters van een Rotterdampas zijn duidelijk meer geneigd om de verschillende soorten culturele instellingen in Rotterdam te bezoeken en zij bezoeken gemiddeld ook meer verschillende instellingen dan Rotterdammers die geen Rotterdampas hebben.

Wanneer we een tabel zoals de voorgaande voor alle afzonderlijk instellingen zouden maken, wordt dat een moeilijk leesbare tabel die meerdere pagina's beslaat. Om het enigszins overzichtelijk te houden is gekozen voor de eerder gepresenteerde vorm van een bollenfiguur. De volgende figuur toont van een aantal Rotterdamse culturele instellingen het relatieve opleidingsniveau en de relatieve leeftijd van de Rotterdamse bezoekers. Vanwege het vereiste minimale aantal respondenten zijn alleen de instellingen met minimaal vijf procent bezoekers in de figuur weergegeven. Deze selectie houdt overigens de figuur enigszins leesbaar.

De kleinere figuur laat in een *volledig* assenstelsel zien dat vrijwel alle bolletjes nogal boven in de figuur liggen. De grote figuur zoomt daarom in op dat deel van het assenstelsel waar de bolletjes liggen. In de kleine figuur ligt het snijpunt van de beide assen precies in het midden van de figuur. Dit geeft de plek aan waar een fictief persoon zou worden geplot die precies de gemiddelde leeftijd en het gemiddelde opleidingsniveau heeft. Dat geldt ook voor de grotere figuur, maar vanwege het inzoomen ligt dit snijpunt van beide dikke lijnen niet in het midden van de figuur. In de grotere figuur is ook de kleur van de bolletjes van betekenis: de groene zijn podia, de blauwe zijn musea en de oranje zijn uitvoerende instellingen. Om de betekenis van de figuur te verduidelijken helpt een leesvoorbeeld aan de hand van de drie meest extreem geplaatste bolletjes. Het meest rechtsboven in de figuur is in het oranje een uitvoerende instelling te zien: het Rotterdams Philharmonisch Orkest. Dit betekent dat de bezoekers aan deze instelling relatief hoog opgeleid en relatief oud zijn. De bezoekers van het podium BIRD (het groene bolletje links bovenin) zijn ook relatief hoog opgeleid maar juist relatief jong. Het bolletje dat het meest naar onderen ligt is ook een groen bolletje en dus een podium: Theater Zuidplein. Bezoekers aan deze instelling zijn relatief jong en relatief laag opgeleid. Zuidplein is zelfs de enige van deze culturele instellingen die onder de lijn van het gemiddelde opleidingsniveau ligt, wat ook in de kleinere figuur duidelijk zichtbaar is. Vergelijken we de maat van de bolletjes, dan is te zien dat bijvoorbeeld Zuidplein een wat groter bereik heeft onder Rotterdammers dan het Rotterdams Philharmonisch Orkest. De maat van een bolletje illustreert namelijk het aandeel Rotterdammers dat de instelling bezoekt. De figuur laat verder nog zien dat de instellingen met een groot bereik allemaal ongeveer rond de gemiddelde leeftijd liggen maar wel wat meer verschil laten zien als het gaat om het opleidingsniveau. Afgezien van Zuidplein liggen ze allemaal boven het Rotterdamse gemiddelde opleidingsniveau maar Lantaren Venster trekt nog weer een hoger opgeleid publiek dan bijvoorbeeld het Luxor. Ook tussen de verschillende musea lijkt er meer verschil te zijn wanneer het gaat om opleidingsniveau dan wanneer we kijken naar de leeftijd. Alleen Witte de With valt op met een relatief jong publiek.

Figuur 3.1 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van bezoekers aan culturele instellingen en de relatieve omvang van het Rotterdamse bezoek aan culturele instellingen

In de figuur hierboven is de betekenis van de kleuren:

Groen: Podia

Blauw: Musea

Oranje: Uitvoerende instellingen

4 Bezoek aan festivals en evenementen

4.1 Bezoek aan festivals

In 2015 bezocht 64% van de Rotterdammers een of meer Rotterdamse festivals. Dit cijfer is onderin de volgende tabel terug te vinden. Met andere woorden: ongeveer twee op elke drie Rotterdammers bezocht minstens één Rotterdamse festival.

Tabel 4.1 Percentage Rotterdammers dat diverse Rotterdamse festivals bezoekt, 2001-2015

	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Wereldhavendagen	34	40	35	37	31	31	34	33
Een festival in Rotterdam tijdens Koningsdag	-	-	-	-	-	-	-	26
Nieuwjaarsnacht	-	-	-	-	-	-	-	14
Internationaal Film Festival Rotterdam	12	13	11	13	14	14	13	14
Rotterdam Unlimited (vanaf 2013, voorheen Zomercarnaval en Dunya Festival)	-	-	-	-	-	-	24	13
Dunya Festival (in tabel t/m 2011)	22	20	21	25	24	20	-	-
Zomercarnaval (in tabel t/m 2011)	29	34	32	32	28	26	-	-
De Parade	11	20	19	19	18	14	16	13
Pleinbioscoop	-	-	7	8	8	9	13	11
Festival Kunst in Witte de Withkwartier	-	5	5	9	11	13	13	10
North Sea Jazz Festival	-	-	-	7	7	9	8	8
ZomerZondagen	-	-	-	-	7	9	10	8
Museumnacht	-	-	5	6	6	7	8	7
Dag van de Romantische Muziek	5	6	7	8	8	8	7	6
Djema el fna (eetplein)	-	-	-	-	-	-	-	5
North Sea Round Town	-	-	-	-	4	4	5	4
Metropolis Festival	5	4	4	5	5	6	7	4
Eendrachtsfestival	-	-	-	-	-	-	-	4
Art Rotterdam (Week)	-	-	-	-	-	-	5	4
24 uur cultuur	-	-	-	-	-	4	7	4
Bevrijdingsnacht	-	-	-	-	-	-	-	3
Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR) editie 2014	-	-	-	-	-	-	-	3
Circusstad Festival	-	-	-	-	-	2	3	3
Motel Mozaïque	-	-	-	-	-	2	3	3
Gergiev Festival	2	4	3	3	4	4	3	2
Architectuur FilmFestival Rotterdam (AFFR)								2
Operadagen Rotterdam	-	-	-	2	2	3	3	2
Festival De Keuze (voorheen De Internationale Keuze van de Rotterdamse Schouwburg)	-	3	2	3	3	2	3	2
Poetry International Festival	-	-	-	3	3	3	4	2
Cameretten Festival	-	-	-	-	-	1	3	1
Music Generations (vroeger: Euro+ Songfestival)	-	-	-	-	-	-	-	1
"Een ander festival, namelijk ..."	-	-	-	-	-	-	-	8
Een of meer festivals bezocht	69	68	65	69	66	65	61	64

Dit totaalcijfer van 64% is globaal gezien ongeveer even veel als in de afgelopen jaren. Bij de vorige meting, in 2013, leek er sprake van een meerjarige gestage daling van het festivalbezoek door Rotterdammers. Die trend lijkt nu gekeerd te zijn maar de vraagstelling is erg van invloed op

de uitkomsten. De twee festivals die qua bezoekerspercentage op de tweede en derde plaats in de tabel staan werden in eerdere meetjaren niet genoemd, te weten “Een festival tijdens Koningsdag” en “Nieuwjaarsnacht”. Ook werd in de laatste meting voor het eerst aan het eind van de vraag de antwoordmogelijkheid “een ander festival” toegevoegd, waar 8% van de respondenten gebruik van maakte. Het effect van dat laatste is overigens beperkt: we die niet meetellen, dan zou het totaal niet 64% worden, maar 63%. (Anders gezegd: slechts 1% kruiste geen enkel festival aan, maar wel de optie “een ander festival”.) Een verder gecorrigeerd percentage berekenen heeft weinig zin, want het is nu eenmaal praktijk dat de festivalkalender niet elk jaar hetzelfde is.

Wat wel goed mogelijk is, is het in de tijd vergelijken van het bezoek aan afzonderlijke festivals. Zo is bijvoorbeeld te zien dat de Wereldhavendagen opnieuw met kop en schouders boven de andere festivals uitsteekt en evenals in voorgaande jaren ongeveer een op de drie Rotterdammers dit festival bezoekt. Het bezoek aan het IFFR is stabiel, wat betreft het aandeel Rotterdammers dat het bezoekt. Het bezoek aan Rotterdam Unlimited lijkt in 2015 erg tegen te vallen, maar de verklaring daarvoor ligt (op z'n minst voor een heel groot deel) in het feit dat de parade door de stad werd afgelast vanwege storm. Een aantal festivals scoren dit jaar net iets lager dan in de voorgaande meting maar de verschillen vallen veelal binnen de statistische betrouwbaarheidsmarges van dit onderzoek.

Ten slotte moet bij deze cijfers worden bedacht dat er veel bezoekers aan Rotterdamse festivals van buiten de stad komen. De voorgaande tabel gaat dan ook over het gedrag van de Rotterdammers (namelijk hun festivalbezoek) en niet over de totale publieksomvang van de Rotterdamse festivals.

4.2 Bezoek aan sportevenementen

Ruim meer dan vier op de tien Rotterdammers (43%) heeft van het najaar van 2014 tot het najaar van 2015 een sportevenement in of rond Rotterdam bezocht. Dat is grofweg even veel als in de twee voorgaande metingen.

Tabel 4.2 Percentage Rotterdammers dat diverse sportevenementen bezoekt, 1997-2015

	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
ABN AMRO Marathon Rotterdam	37	39	44	43	39	42	18	14	20	21
Wedstrijden betaald voetbal (Feyenoord, Sparta, Excelsior)	14	14	17	18	13	17	11	13	15	20
Bavaria City Racing	-	-	-	-	20	17	12	16	14	-
Le Grand Passage (doorkomst Tour de France in Rotterdam)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
ABN-AMRO tennistoernooi	5	4	6	6	5	6	5	5	5	4
CHIO Rotterdam (hippische sport)	3	4	5	7	4	6	3	4	4	3
WK Beachvolleybal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Rabobank zesdaagse Rotterdam	-	-	-	-	4	6	3	3	2	2
World Port Classic	-	-	-	-	-	-	-	2	2	1
Andere sportwedstrijden of sporttoernooien	12	8	23	23	24	39	21	29	11	13
Een of meer van bovenstaande	52	51	57	56	63	58	38	41	40	43

In de vragenlijsten die in 2007 en eerder werden gebruikt, was de vraagstelling nogal anders, waar destijds een hoger totaalbezoek uit rolde. Dat het bezoek aan afzonderlijke sportevenementen van jaar op jaar verandert, *kan* te maken hebben met externe factoren zoals het weer en biedt dus geen direct bewijs voor toe- of afnemende populariteit van een sport(eventement) als zodanig. Het betreft hier overigens alleen het bezoek van Rotterdammers. Sportevenementen trekken uiteraard ook veel bezoekers van buiten de gemeentegrenzen. De Marathon was in 2015 opnieuw het best bezochte sportevenement. Het aandeel Rotterdammers dat wel eens een wedstrijd in het betaald voetbal bezoekt, komt daar nu wel heel dicht in de buurt. Beide werden in het laatste meetjaar door ongeveer een op de vijf Rotterdammers bezocht. Het toenemende bezoek aan voetbalwedstrijden zal waarschijnlijk samenhangen met de prestaties van de Rotterdamse profclubs. Zo is de klassering van Feyenoord in de eredivisie de laatste paar jaar een stuk beter dan in de jaren daarvoor. Het succes van Feyenoord in het bekertoernooi is overigens grotendeels van na de datum dat dit onderzoek plaatsvond.

De Bavaria City Racing vond in 2015 niet plaats, maar in 2015 zijn wel twee eenmalig plaatsvindende evenementen opgenomen in de vraagstelling: het passeren van de Tour de France door Rotterdam en het WK Beachvolleybal (dat overigens plaatsvond in Rotterdam, Den Haag en Amsterdam). De Tour de France in Rotterdam werd door ruim een op de tien Rotterdammers bezocht, het WK Beachvolleybal door twee procent.

Dat de score voor “andere sportwedstrijden of sporttoernooien” bij de laatste twee metingen een stuk lager dan in eerdere jaren, wordt verklaard door een verandering in de vraagstelling.² Wat positief opvalt, is dat het totale bezoek aan sportevenementen daardoor *niet* duidelijk lager is dan in voorgaande jaren.

4.3 Bezoek aan overige evenementen

Bijna driekwart van de Rotterdammers bezocht in 2015 een of meer van de evenementen die in de volgende tabel worden genoemd. Deze totaaltelling is natuurlijk afhankelijk van welke evenementen in de vraag worden genoemd. Het lijstje evenementen dat in de vraagstelling werd opgenomen was in 2015 wat langer dan in voorgaande jaren omdat een aantal evenementen werd toegevoegd die nog niet zo lang bestaan.

Voor de evenementen waar al jarenlang naar wordt gevraagd, valt op dat de bezoekerspercentages hooguit wat schommelen maar in grote lijnen behoorlijk stabiel zijn. Zo blijkt al jarenlang ongeveer de helft van de Rotterdammers wel eens een braderie, festival of evenement in de eigen buurt te bezoeken. Het aandeel bezoekers aan de kermis en ook dat aan de zondagsmarkt ligt al jaren rond een kwart van de Rotterdammers. Het circus wordt jaar op jaar door om en nabij de zes procent van de Rotterdammers bezocht.

² In eerdere meetjaren was sprake van een fors langere lijst van sportevenementen. De niet bij naam genoemde sportevenementen uit voorgaande jaren zijn nu samen geteld onder de verzamelterm “andere”. Bij de vragenlijst van 2013, daarentegen, werden *alleen* de zeven sportevenementen genoemd die in deze tabel zijn genoemd en ten slotte de antwoordoptie “andere sportwedstrijden of sporttoernooien in of rond Rotterdam”.

Tabel 4.3 Percentage Rotterdammers dat diverse “overige evenementen” bezoekt, 1995-2015

	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Braderieën, festivals, evenementen in de eigen buurt	48	54	52	51	52	48	45	43	50	54	50
Koninginnedag in de binnenstad	34	36	33	36	36	32	33	23	32	44	-
Kermis	22	22	19	22	25	21	20	20	20	24	25
Zondagsmarkt	-	-	-	-	-	21	20	12	21	29	24
Swan Market	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15
Foodtruckfestival	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14
Biologische markt Eendrachtsplein	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
Boekenmarkt Hoogstraat / Grotekerkplein	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8
Circus	10	4	3	8	8	7	6	5	4	6	6
Rotterdamse Kost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Op z'n Rotterdams	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Een of meer van bovenstaande	-	76	70	71	69	67	65	57	66	74	72

4.4 Bezoek aan festivals en evenementen naar persoonskenmerken

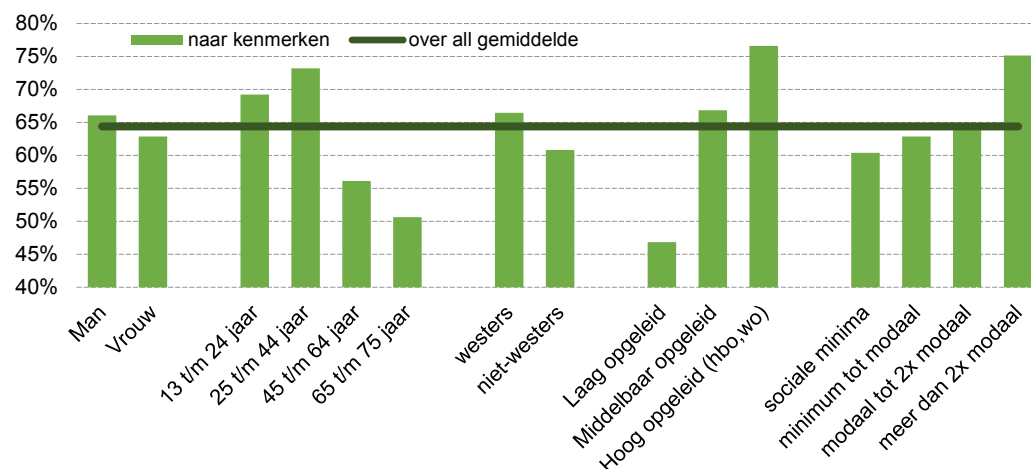
De volgende drie figuren laten het aandeel bezoekers aan festivals en evenementen zien in samenhang met geslacht, leeftijd, etniciteit, inkomen en opleiding. De lijn ‘over all gemiddelde’ toont steeds het aandeel bezoekers onder alle Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar. Dat aandeel is onder in de voorgaande drie tabellen terug te vinden als het percentage dat een of meer van de genoemde festivals of evenementen heeft bezocht. Het gaat dan om 64% bezoekers aan festivals, 43% bezoekers aan sportevenementen of -wedstrijden en 72% bezoekers aan overige evenementen.

Doordat de drie figuren onder elkaar zijn geplaatst is makkelijk te vergelijken hoe de invloed van persoonskenmerken verschilt bij het bezoek aan de drie verschillende soorten festivals/evenementen. Zo blijkt het festivalbezoek nauwelijks groter onder mannen dan onder vrouwen, maar het bezoek aan sportevenementen is duidelijk groter onder mannen. Vrouwen zijn juist iets meer geneigd om de overige evenementen te bezoeken.

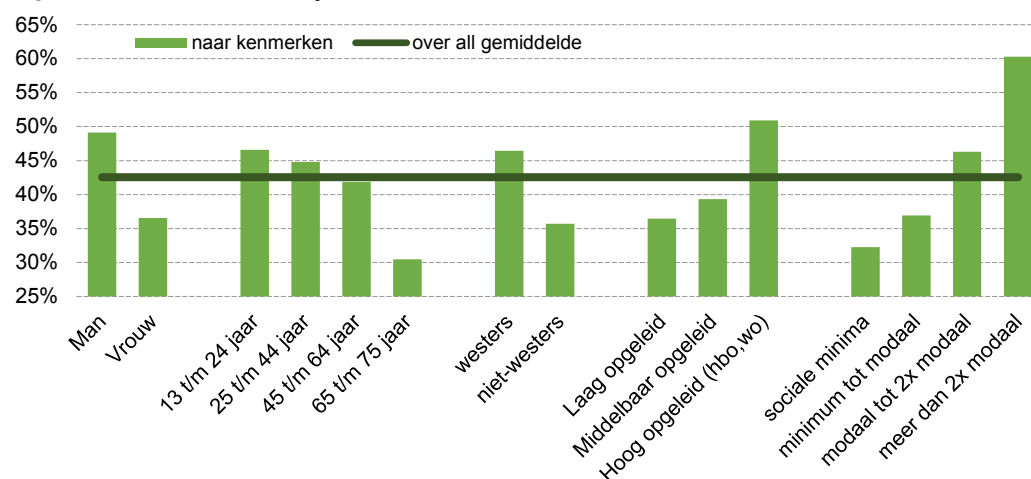
De jongste groep blijft iets achter bij het bezoek aan festivals en overige evenementen maar bezoekt juist in hogere mate sportevenementen. Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond bezoeken relatief veel de overige evenementen en wat minder de festivals en sportevenementen. Hoger opgeleiden blinken uit in het bezoek aan festivals en sportevenementen maar niet in het bezoek aan overige evenementen en hetzelfde geldt voor de hoogste inkomensgroep (deels dezelfde mensen).

Overigens is de schaal op de verticale as in de drie figuren verschillend. In het bezoek aan overige evenementen is dus überhaupt wat minder verschil tussen de groepen dan in het bezoek aan festivals of aan sportevenementen.

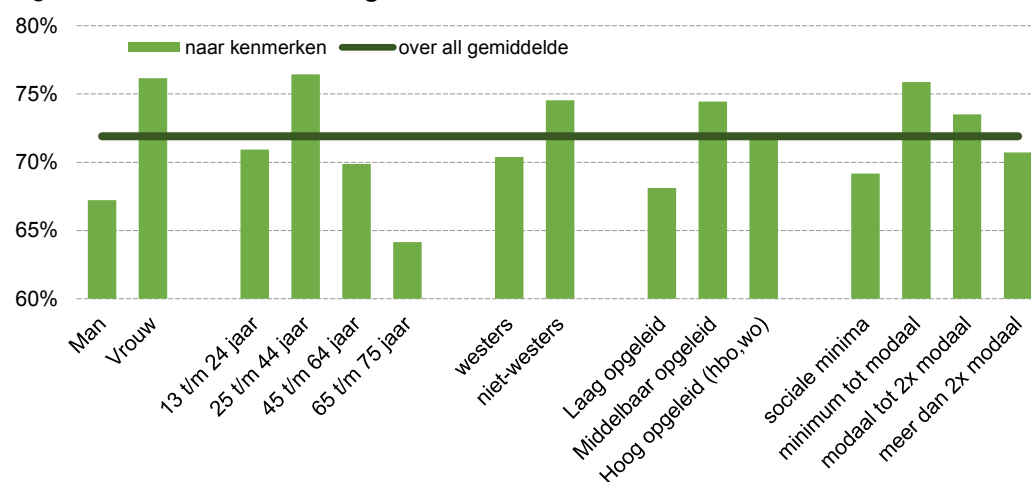
Figuur 4.1 Bezoek aan festivals naar kenmerken, 2015

Figuur 4.2 Bezoek aan sportevenementen naar kenmerken, 2015

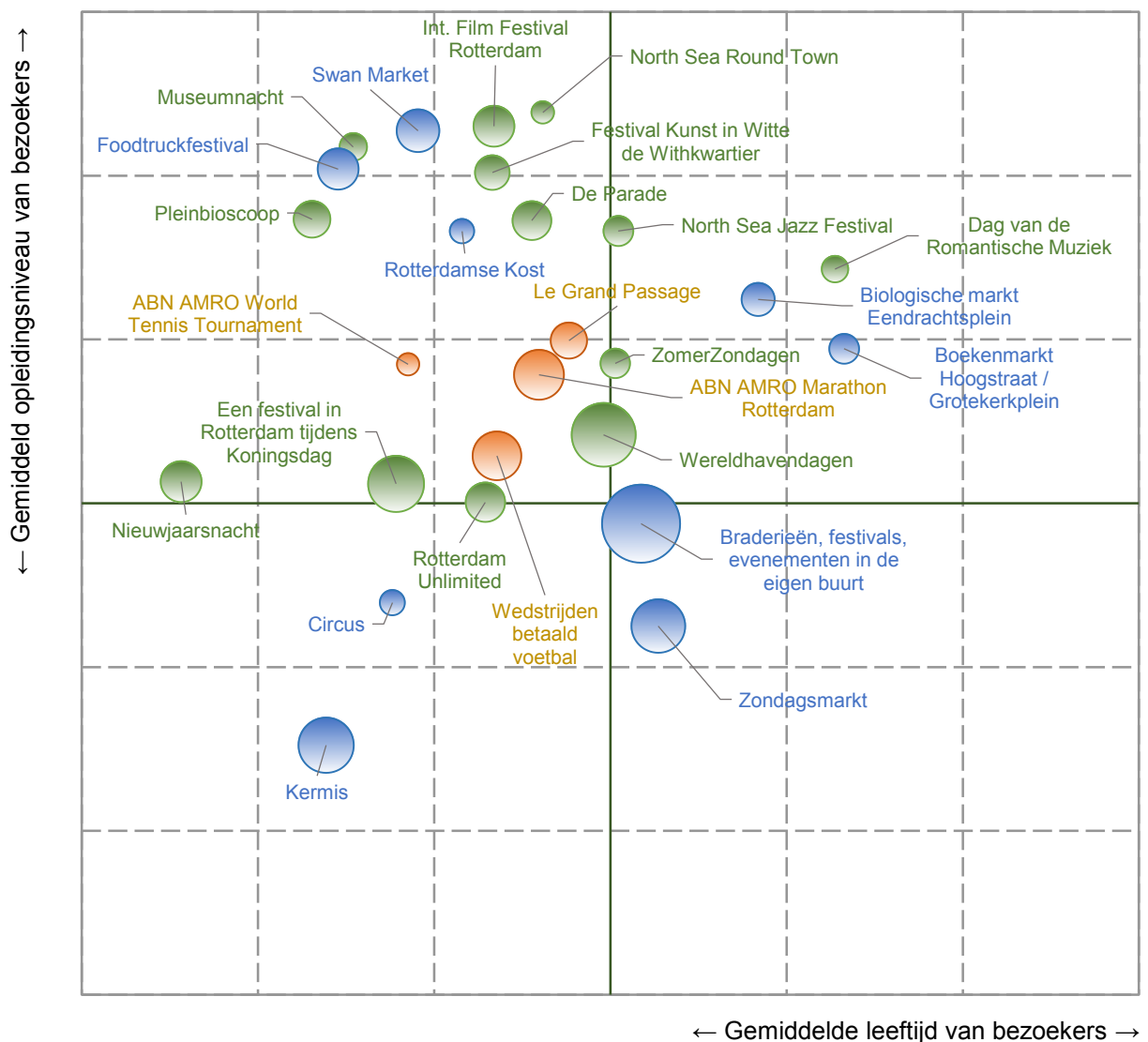

Figuur 4.3 Bezoek aan overige evenementen naar kenmerken, 2015

Wanneer we per festival of evenement de achtergrondkenmerken van de bezoekers in beeld willen brengen, is de eerder gebruikte bollenfiguur de meest geschikte optie. De volgende figuur laat van die festivals en evenementen waarvoor genoeg respondenten voorhanden zijn zien hoe zij geplaatst kunnen worden in een assenstelsel met horizontaal de leeftijd en verticaal het opleidingsniveau. Precies in het midden van de figuur, waar de beide assen elkaar kruisen, ligt de gemiddelde leeftijd en het gemiddelde opleidingsniveau.

Figuur 4.4 Gemiddelde leeftijd en gemiddeld opleidingsniveau van bezoekers aan diverse festivals en evenementen, 2015

5 Zelf beoefenen van culturele activiteiten

In de overige hoofdstukken worden vormen van zogeheten *receptieve cultuurdeelname* besproken: bezoek aan voorstellingen, cultureel erfgoed, festivals en evenementen. Dit zijn vormen van cultuurdeelname waarbij men cultuuruitingen van anderen bezoekt, bekijkt, beluistert, et cetera. *Dit* hoofdstuk gaat over het zelf beoefenen van culturele activiteiten. Er wordt ingegaan op de beoefening van kunstzinnige activiteiten als tekenen en musiceren.

5.1 Beoefenen van kunstzinnige activiteiten

In 2015 heeft 42 procent van de Rotterdammers kunstzinnige activiteiten beoefend. De activiteiten met de meeste beoefenaars zijn tekenen/schilderen/grafisch werk en fotografie/film/video. Bekijken we de cijfers in een tijdreeks, dan blijkt de hoge deelname in 2009 een eenmalige uitschieter waar geen duidelijke verklaring voor is. Na 2009 ligt de totale deelname (onderste regel van de tabel) wel blijvend hoger dan in 2007 en eerder, maar dat kan (mede) verklaard worden door de uitgebreidere vraagstelling sindsdien. Het totale aandeel beoefenaars van kunstzinnige activiteiten was in 2013 vrijwel hetzelfde als in 2011. Ook per afzonderlijk genre is er nauwelijks verschil zichtbaar tussen deze beide jaren.

Tabel 5.1 Percentage Rotterdammers dat kunstzinnige activiteiten heeft beoefend

	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Tekenen, schilderen, grafisch werk	11	11	13	14	18	17	15	19
Graffiti	-	-	-	-	1	1	1	1
Websites ontwerpen	4	6	5	6	7	7	6	7
Nieuwe toepassingen (oa animaties/muziek op computer)*	-	-	-	-	-	6	5	6
Muziek maken op de computer	4	5	5	4	5	-	-	-
Dj'en	-	-	-	-	2	3	3	2
Beeldhouwen, boetseren, pottenbakken, sieraden	3	4	5	5	7	5	6	5
Fotografie, film, video	6	5	8	8	18	12	13	13
Werken in textiel, wandkleden/kleding maken, weven**	4	5	4	5	8	7	7	7
Verhalen/gedichten schrijven, poetry slam***	6	6	6	6	8	7	7	8
Zang totaal****	10	9	10	10	12	10	10	9
Rap	-	-	-	-	2	3	2	2
R&B zang	-	-	-	-	3	1	2	2
Pop	-	-	-	-	4	3	4	4
Klassiek	-	-	-	-	2	3	2	2
Overige zang	-	-	-	-	7	6	6	5
Muziekinstrument bespelen	9	9	9	10	13	10	11	11
Toneel, mime, cabaret kleinkunst*****	4	4	4	4	3	3	2	2
Dans totaal	-	-	-	-	12	11	11	10
Ballet (klassiek, modern, jazzballet)	-	-	-	-	1	1	1	2
Streetdance/breakdance/krumping	-	-	-	-	3	4	3	2
Ander soort dans	-	-	-	-	9	8	8	9
Minstens een van deze activiteiten	34	33	34	37	48	42	41	42

* t/m 2009 alleen gevraagd als muziek maken op de computer. ** T/m 2007 zonder kleding maken. *** T/m 2007 zonder poetry slam. **** T/m 2007 zang alleen als totaal gevraagd, daarna alleen naar afzonderlijke zangvormen gevraagd en achteraf totaal berekend. ***** T/m 2007 zonder cabaret kleinkunst en met (volks)dans en ballet.

In totaal doet bijna zestig procent van de Rotterdammers aan geen enkele kunstzinnige activiteit. 18% procent doet aan één kunstzinnige activiteit, 14% beoefent er twee of drie en 9% doet zelfs vier of meer verschillende kunstzinnige activiteiten.

Het totale aantal keer op jaarbasis dat beoefenaars een bepaalde kunstzinnige activiteit doen, staat in de volgende tabel. Voor sommige activiteiten geldt dat er onder de respondenten niet veel beoefenaars zijn, waardoor niet veel mensen een frequentie hebben ingevuld. Deze activiteiten zijn niet in de volgende tabel opgenomen. Zouden ze wel zijn weergegeven, dan zouden er van jaar tot jaar flinke fluctuaties zichtbaar zijn en de cijfers niet betrouwbaar zijn). Over de activiteiten die wel in onderstaande tabel staan, kan evenwel het een en ander worden geconcludeerd. Bij muziek en zang ligt de frequentie van de beoefening duidelijk hoger dan bij andere activiteiten. Muzikanten en zangers/zangeressen (totaal van verschillende soorten zang) beoefenen hun kunstdiscipline grofweg eens per week terwijl beoefenaars van diverse soorten dans dat gemiddeld ongeveer eens per twee weken doen.

*Tabel 5.2 Gemiddeld aantal keer per jaar dat beoefenaars deze activiteiten doen**

	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Tekenen, schilderen, grafisch werk	24	35	31	25	21	24	25	24
Websites ontwerpen	10	14	16	19	6	7	6	6
Fotografie/film/video	15	29	18	25	16	15	19	21
Werken met textiel, wandkleden/kleding maken, weven	26	26	21	15	14	13	17	19
Verhalen/gedichten schrijven, poetry slam	28	16	19	18	17	18	17	20
Zang totaal	66	58	67	60	41	39	51	49
Muziekinstrument bespelen	58	71	61	63	37	57	59	55
Dans totaal	-	-	-	-	29	28	28	27

* Zie de noten bij tabel 5.1 voor meer toelichting

Voor de frequentie van deze activiteiten zal ook de organisatiegraad een rol spelen. Wie in een band speelt of zingt, zal dat waarschijnlijk frequenter doen dan wie alleen thuis speelt of zingt. De volgende tabel laat zien dat de ene kunstzinnige activiteit vaker dan de andere wordt beoefend in georganiseerd verband. Vooral zang en dans worden relatief veel in georganiseerd verband beoefend. Hierbij zal veelal ook sprake zijn van uitvoeringen of repetities, iets wat bij beeldende kunsten minder een rol speelt. Overigens kan wel in alle disciplines sprake zijn van les- of cursusverband.

*Tabel 5.3 Aandeel beoefenaars dat activiteiten (vooral) in georganiseerd verband doet**

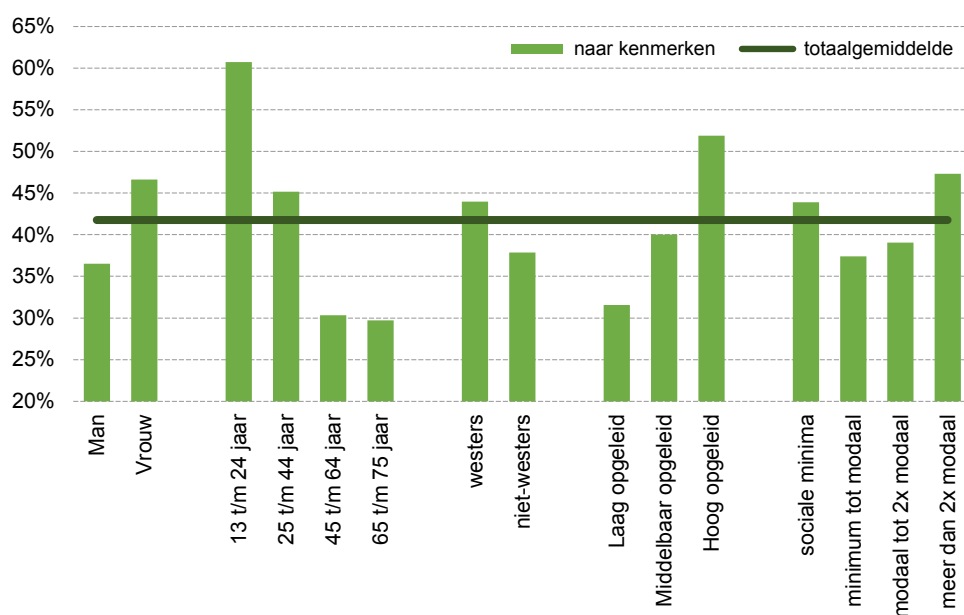
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Tekenen, schilderen, grafisch werk	29	24	21	26	24	25	21	22
Websites ontwerpen	21	14	25	18	19	18	19	21
Fotografie/film/video	29	28	26	23	13	20	21	18
Werken met textiel, wandkleden/kleding maken, weven	21	23	21	25	20	24	17	23
Verhalen/gedichten schrijven, poetry slam	15	15	22	18	19	18	17	22
Zang totaal	61	60	53	57	42	46	48	46
Muziekinstrument bespelen	31	28	32	35	27	32	32	23
Dans totaal	-	-	-	-	54	56	58	52

* Zie de noten bij tabel 5.1 voor meer toelichting

5.2 Naar achtergrondkenmerken

Het aandeel beoefenaars van kunstzinnige activiteiten is iets hoger onder vrouwen dan onder mannen en iets hoger onder Rotterdammers van westerse afkomst dan onder Rotterdammers van niet-westerse afkomst. Dat laatste verschil is overigens niet zo groot. Duidelijker zijn de verschillen in de figuur tussen leeftijdsgroepen en opleidingsniveaus. De figuur toont dat met toename van de leeftijd het aandeel kunstbeoefenaars afneemt. Het aandeel kunstbeoefenaars neemt juist duidelijk toe met de opleiding. Een dergelijke samenhang is niet zichtbaar bij de verdeling naar inkomensgroepen.

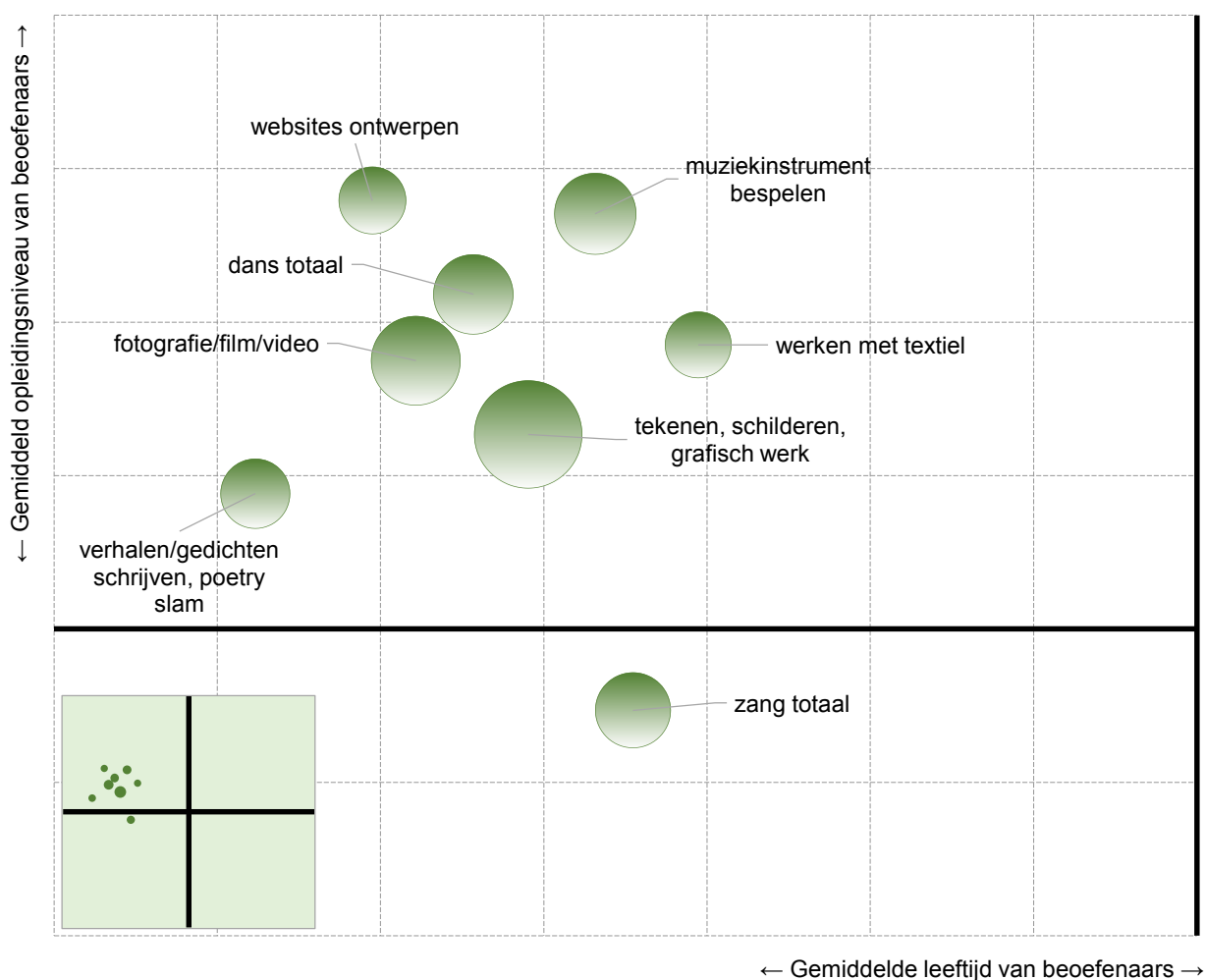
Figuur 5.1 Beoefening van kunstzinnige activiteiten naar kenmerken, in procenten, 2015

Ook voor de verschillende kunstzinnige activiteiten kan een figuur met bolletjes worden gemaakt zoals in eerdere hoofdstukken werd gedaan voor de bezoekers aan voorstellingen en festivals of evenementen. De maat van de bolletjes illustreert het aandeel Rotterdammers dat een bepaalde kunstzinnige activiteit beoefent, afgezet tegen het gemiddelde opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd van de bezoekers. De exacte leeftijden en opleidingsniveaus zijn niet in de figuur weergegeven. Dat zou een soort schijnnaauwkeurigheid opleveren. Bij een aantal kunstzinnige activiteiten geldt dat er te weinig respondenten als beoefenaar meetellen, waardoor de plek van dat van die activiteit in de figuur niet betrouwbaar genoeg kan worden bepaald. Activiteiten waar minstens tien procent van de Rotterdammers aan doen, zijn in de figuur weergegeven. De maat van een bolletje illustreert hoeveel Rotterdammers aan de activiteit doen. Hoe groter het bolletje, des te betrouwbaarder is de plek in de figuur. Het eerste dat uit de figuur blijkt (met name zichtbaar in de inzet links onderin) is dat vrijwel alle kunstzinnige activiteiten worden beoefend door *gemiddeld genomen* jonge en hoog opgeleide Rotterdammers. In de inzet zijn opleidingsniveau en leeftijd op schaal weergegeven, waarbij het

kruis van de twee dikke lijnen staat voor het gemiddelde opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd van alle Rotterdammers. Daar is te zien dat bijna alle kunstzinnige activiteiten links boven in dit kleine assenstelsel liggen. In de grotere figuur is ingezoomd op dat gedeelte van het assenstelsel waar de bolletjes liggen. In de grotere figuur zijn dezelfde dikke lijnen (gemiddelden voor alle Rotterdammers) te zien. De reden voor dat inzoomen is op zichzelf al een belangrijke onderzoeksuitkomst: de meeste bolletjes liggen nogal dicht bij elkaar. Dat betekent dat de beoefenaars van veel van deze activiteiten gemiddeld genomen ongeveer van dezelfde leeftijd en hetzelfde opleidingsniveau zijn. Toch zijn er wel verschillen. Zo is te zien dat alleen zang (een samentelling van diverse soorten zang inclusief rap) wordt beoefend door Rotterdammers die iets lager dan gemiddeld zijn opgeleid. Deze zangers zijn dan wel jonger dan de gemiddelde Rotterdammer (het bolletje ligt links in de kleine figuur) maar de beoefenaars van veel andere kunstzinnige activiteiten zijn gemiddeld *nog* wat jonger. Ook de andere kunstzinnige activiteiten kunnen zo *onderling* worden vergeleken. Zo spreekt werken met textiel jongeren kennelijk het minst aan en is websites ontwerpen juist wel iets voor Rotterdammers die jong en ook hoog opgeleid zijn.

Figuur 5.2 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van Rotterdamse beoefenaars van enkele kunstzinnige activiteiten, 2015

6 De Bibliotheek Rotterdam

6.1 Gebruik van de Bibliotheek Rotterdam

Een op de vier Rotterdammers bezoekt wel eens de Centrale Bibliotheek aan de Hoogstraat en een op de drie maakt op een of meerdere manieren gebruik van de Bibliotheek Rotterdam. Dat is te zien in de volgende tabel. Naar het gebruik van de bibliotheek wordt sinds 2013 op een andere manier gevraagd dan in de eerdere edities van het VTO. Uit een analyse op grond van het vorige VTO en diverse eerdere metingen bleek dat er sprake leek van een lichte daling van het bibliotheekgebruik. Op basis van onderstaande tabel kan zeker nog niet worden gesproken van een trend, maar zouden we dat wel doen, dan zou de boodschap tweeledig zijn: het totale bibliotheekgebruik lijkt te dalen, maar het bezoek aan de Centrale Bibliotheek lijkt te stijgen. Uit onderzoek door anderen blijkt dat er sprake is van een veranderend gebruik van het fenomeen bibliotheek. Zo blijkt uit landelijk onderzoek en bijvoorbeeld lokaal onderzoek in Amsterdam dat enerzijds het aantal uitleningen afneemt, maar anderzijds: bibliotheken gaan naast de fysieke uitleningen steeds meer diensten leveren op het gebied van ontsluiten en verwijzen³. Wellicht dat men in Rotterdam voor dat soort dienstverlening vooral de centrale vestiging bezoekt. Het ligt overigens ook voor de hand om in die context een toename van het digitale bibliotheekgebruik te verwachten maar daarvan is in onderstaande tabel geen sprake. De website van de Bibliotheek Rotterdam wordt in 2015 door evenveel Rotterdammers bezocht als in 2013. Overigens gaat het bij al deze cijfers steeds om het percentage personen, niet om de frequentie van het gebruik.

Tabel 6.1 Gebruik van de Bibliotheek Rotterdam in procenten, 2013 en 2015

	2013	2015
centrale bibliotheek (aan de Hoogstraat) bezocht	22	25
andere vestiging bezocht	14	10
website http://www.bibliotheek.rotterdam.nl bezocht	8	8
'Bibliotheek op school' bezocht	3	2
Bibliobus bezocht	1	0
'Bibliotheek aan huis' bezocht	1	0
minstens een van bovenstaande bezocht	35	33
antwoord "nee" (dus: geen enkele bezocht)	65	67

³ Berg, H. O. van den. (2013). Culturele sector. In: NRIT Media. *Tendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2013*. Nieuwegein: Arko Sports Media. En: "Amsterdam in cijfers 2014" op www.os.amsterdam.nl/feiten-en-cijfers/amsterdam/cultuur-en-monumenten

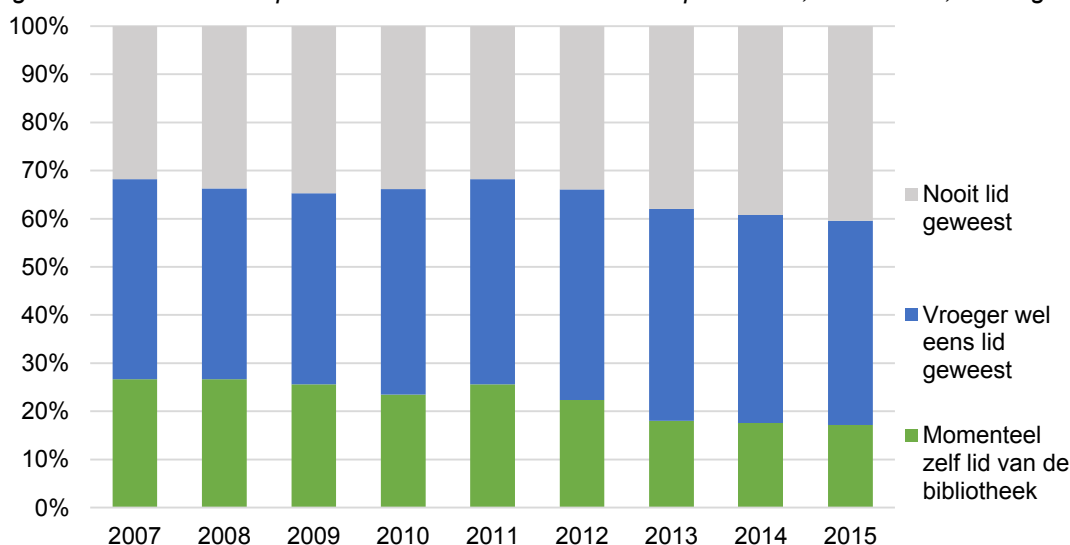
6.2 Lidmaatschap van de Bibliotheek Rotterdam

In het verleden vroeg het VTO niet naar lidmaatschap van de Bibliotheek Rotterdam. Dat is in de laatste twee metingen wel gedaan, evenals in een reeks eerder gehouden omnibussenquêtes. De leeftijdsgroepen waarover deze beide enquêtes doorgaans uitspraken doen, stemmen niet geheel overeen. De volgende tabel toont de uitkomsten van het VTO in 2013 en 2015. De figuur daaronder toont de cijfers over een langere periode. Ten behoeve daarvan is voor de jaren tot en met 2011 een schatting gemaakt op basis van uitkomsten van de omnibussenquête. In 2014 is geen meting geweest. Cijfers voor 2014 zijn geschat op basis van het VTO in 2013 en in 2015.

Tabel 6.2 Lidmaatschap van de Bibliotheek Rotterdam in procenten, 2013 en 2015

	2013	2015
Momenteel zelf lid van de bibliotheek	18	17
Vroeger wel eens lid geweest	44	42
Nooit lid geweest	38	40
Totaal	100	100

Figuur 6.1 Lidmaatschap van de Bibliotheek Rotterdam in procenten, 2007-2015, deels geschat*

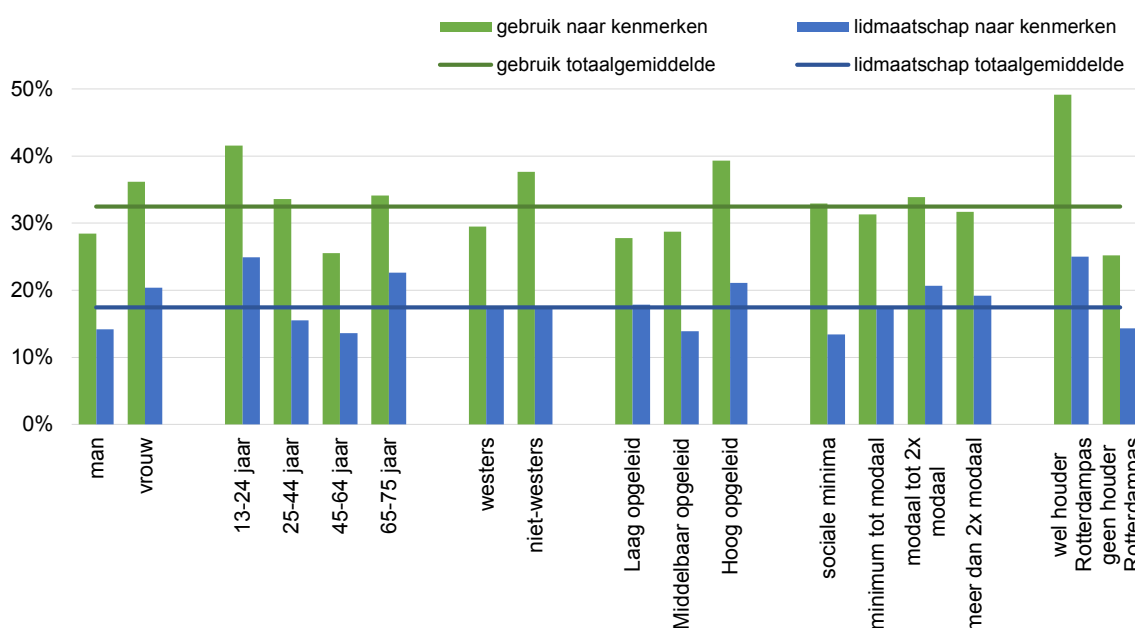
*) Alle jaren betreffen de standaard VTO leeftijdsgroep: 13 t/m 75 jaar. Cijfers voor de jaren 2007 t/m 2011 zijn geschat op basis van Omnibussenquête in betreffende jaren waarbij destijds een afwijkende leeftijdsgroep werd gehanteerd. In 2014 is geen meting geweest. Cijfers voor 2014 zijn geschat op basis van 2013 en 2015.

Bij het *gebruik* van de Bibliotheek werd al voorzichtig gesteld dat er sprake lijkt van een dalende trend. Bij het lidmaatschap is die trend wat zekerder. De vraagstelling die al jaren niet gewijzigd is geeft vrij duidelijke uitkomsten: heel gestaag daalt het percentage Rotterdammers dat lid is van de Bibliotheek Rotterdam. Wellicht blijkt die trend niet uit de absolute aantallen leden die de Bibliotheek zelf misschien heeft. Immers, ook niet-Rotterdammers kunnen lid zijn. En bovendien: het absolute aantal Rotterdammers groeit. Anders gezegd: er komen de laatste jaren steeds meer Rotterdammers, maar een kleiner aandeel van hen is lid van de Bibliotheek Rotterdam.

6.3 Gebruik en lidmaatschap naar achtergrondkenmerken

Om gebruik te maken van de Bibliotheek Rotterdam hoeft men niet per sé lid te zijn. Om boeken of andere materialen te lenen is dat wel noodzakelijk. Maar iets in de bibliotheek opzoeken, er gaan lezen, studeren, et cetera en zeker ook de website gebruiken kan ook zonder lid te zijn. De volgende figuur laat zien dat er verschillen zijn tussen groepen Rotterdammers als het gaat om het gebruik van de Bibliotheek Rotterdam en als het gaat om hun lidmaatschap.

Figuur 6.2 Gebruik en lidmaatschap van de Bibliotheek Rotterdam, naar kenmerken, 2015

Vrouwen maken meer gebruik en zijn meer lid dan mannen. De jongste en de oudste groep maken meer gebruik en zijn vaker lid dan de andere leeftijdsgroepen. Dat jongeren veel gebruikmaken van de Bibliotheek Rotterdam zal samenhangen met school of studie en dat zij vaak lid zijn is deels te verklaren door het gratis lidmaatschap voor de jeugd. Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond maken duidelijk meer gebruik, maar hun percentage lidmaatschap is *niet* bovengemiddeld. Voor lager opgeleiden geldt het tegenovergestelde: hun gebruik is benedengemiddeld maar hun lidmaatschap niet.

Een extra achtergrondkenmerk, maar niet van sociaal demografische aard, is het al dan niet hebben van een Rotterdampas. Het onderscheid is duidelijk en voor de hand liggend: als een Rotterdammer of iemand in diens huishouden een Rotterdampas heeft, is de kans maakt dat de kans een stuk groter dat die Rotterdammer de Bibliotheek Rotterdam wel eens gebruikt en er zelf ook lid van is.

7 Lokale cultuurcentra en cultuurdeelname per gebied

7.1 Bezoek aan Lokale Cultuurcentra

In 2015 bezocht 17% van de Rotterdammers minstens één van de in onderstaande tabel genoemde Lokale Cultuurcentra (LCC's). Dat is beduidend minder dan wat bleek uit de metingen van 2009, 2011 en 2013. Van jaar op jaar wordt het rijtje LCC's in de vraagstelling steeds aangepast aan de actuele situatie. Dit verklaart slechts een deel van de daling in het LCC-bezoek. Als we een totaaltelling maken van het bezoek aan die LCC's die zowel in de vraag van 2013 als in de vraag van 2015 zijn opgenomen, resulteert een daling van 20% naar 15%. De daling zou in dat geval dus iets minder groot zijn, maar we kunnen concluderen dat de gewijzigde vraagstelling de daling zeker niet geheel verklaart.

Tabel 7.1 Percentage Rotterdammers dat Lokale Cultuurcentra heeft bezocht, 2009 - 2015

Naam LCC	Gebied	2009	2011	2013	2015
gebouw Het Klooster	Noord	-	-	3	3
Gebouw 't Klooster	Feijenoord	5	8	6	3
Gebouw de Castagnet	H'berg-Schiebroek	3	4	3	2
Gebouw De Larenkamp	Charlois	5	6	5	2
Cultuurwerkplaats Isle Munda	IJsselmonde	-	-	-	2
Cultuurhuis (R'dams Centrum voor Theater)	Delfshaven	4	5	3	2
Wijktheater 't Kapelletje	Noord	4	6	4	2
Gebouw De Romeijnshof	Prins Alexander	-	4	4	1
Gebouw de Hoekstee	Hoek van Holland	2	4	3	1
Gebouw De Zevensprong	Hoogvliet	3	4	2	1
gebouw De Ontmoeting	Rozenburg	-	-	2	1
gebouw Musica	Overschie	-	-	2	1
Art Studio	Hoogvliet	-	-	-	1
Gebouw Zevenkamp	Prins Alexander	4	4	4	-
LCC Lombardijen	IJsselmonde	3	5	2	-
Minstens één van bovenstaande LCC's bezocht		23	26	25	17

De LCC's zijn niet bedoeld om de gehele stad als verzorgingsgebied te bedienen. Daarom is het interessant om *per gebied* te kijken hoe groot het bezoek is aan het "eigen" LCC binnen dat gebied. Met gebieden worden overigens de voormalige deelgemeenten bedoeld. Het aandeel Rotterdammers dat in 2015 een LCC in het eigen gebied bezocht, verschilt sterk per gebied, zo is in de volgende tabel te zien. Bij deze tabel is het goed om te bedenken dat in de gebieden Noord en Hoogvliet twee LCC's zijn en dat dit in de vorige meting gold voor de gebieden Prins Alexander en Noord (toen dus niet voor IJsselmonde en Hoogvliet). Ook moet worden bedacht dat Pernis, Kralingen-Crooswijk en Rotterdam Centrum *geen* "eigen" LCC hebben (en dat geldt bij beide metingen). Om die reden is het ook niet verwonderlijk dat het totale LCC-bezoek in deze drie gebieden relatief laag ligt: willen bewoners van deze gebieden een LCC bezoeken, dan

kunnen ze daarvoor alleen in een ander gebied terecht. De gebieden waar het LCC-bezoek duidelijk hoger ligt dan in de rest van Rotterdam zijn te typeren als de buitengebieden van Rotterdam: met name Hoek van Holland en Rozenburg. Juist daar valt ook op dat onder de bewoners van deze buitengebieden het bezoek aan alle LCC's in de hele stad niet of weinig hoger ligt dan het bezoek aan alleen de 'eigen' LCC. De factor *afstand* zal hier dus hoogstwaarschijnlijk een grote rol spelen.

Verder is in de tabel te zien dat de eerder geconstateerde daling van het LCC-bezoek zich voordoet in vrijwel alle gebieden. Dit geldt ook voor de nog steeds relatief hoog scorende buitengebieden. Bij de gebieden op Zuid valt op dat een behoorlijk sterke daling is te zien bij Charlois en Feijenoord. IJsselmonde is het enige gebied waar duidelijk sprake is van een toegenomen bezoek aan LCC's in het eigen gebied, maar daar is dan ook een extra LCC bij gekomen. Prins Alexander valt op met een wel heel forse daling, maar daar is dan ook juist een LCC verdwenen.

Tabel 7.2 Percentage inwoners per gebied dat Lokale Cultuurcentra heeft bezocht in de gehele stad en in het eigen gebied, 2013 en 2015

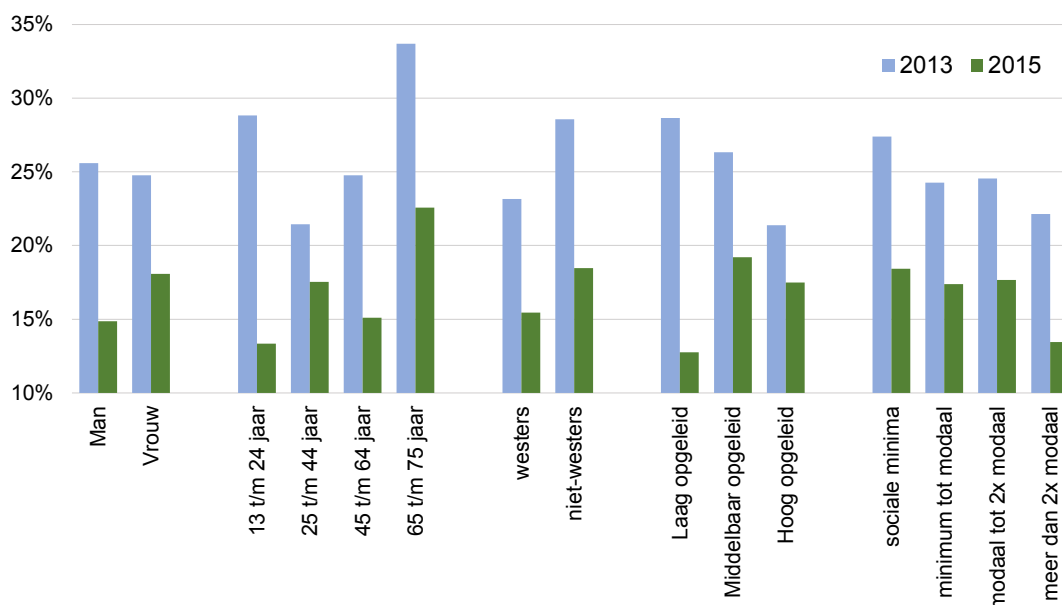
	In gehele stad 2013	In eigen gebied 2013	In gehele stad 2015	In eigen gebied 2015
Hoek van Holland	70	70	42	42
Rozenburg	42	40	31	27
Noord	23	16	22	17
Overschie	30	23	21	17
Hillegersberg-Schiebroek	29	19	23	16
Hoogvliet	23	18	16	14
IJsselmonde	21	9	20	14
Charlois	28	22	19	10
Feijenoord	27	19	17	10
Delfshaven	21	11	12	7
Prins Alexander	30	28	12	7
Pernis	20	-	12	-
Kralingen-Crooswijk	14	-	10	-
Rotterdam Centrum	18	-	7	-
Rotterdam totaal*	25	20	17	12

*) Voor de optelling van Rotterdam totaal worden de laatst genoemde drie gebieden niet meegeteld waar het gaat om het bezoek aan een LCC in het eigen gebied (in die gebieden is geen LCC).

In de volgende figuur is te zien dat het aandeel bezoekers van Lokale Cultuurcentra vooral onder ouderen bovengemiddeld is. In de vorige meting gold dat ook voor ouderen maar tevens voor jongeren. Dat laatste blijkt nu niet het geval. Verder bleek in vorige metingen dat juist de laagst opgeleide Rotterdammers (een groep die vaak minder deelneemt aan andere vormen van cultuur) hoog scoorden op LCC-bezoek. Ook dat is in de laatste meting niet terug te zien. In eerdere metingen bleek het LCC-bezoek afgezet tegen persoonskenmerken vooral interessant omdat het beeld soms bijna tegenovergesteld was aan andere vormen van cultuurdeelname. Bij

leeftijd en opleidingsniveau, dan blijkt dat nu niet helemaal het geval te zijn. Wel is nu net als in eerdere metingen nog steeds te zien dat LCC's relatief veel bezocht worden door Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond en door sociale minima, groepen die niet bepaald uitblinken in de andere vormen van cultuurdeelname.

Figuur 7.1 Bezoek aan LCC's naar achtergrondkenmerken, 2013 en 2015

7.2 Verschillende vormen van cultuurparticipatie per gebied

De volgende tabel toont *per gebied* de indexcijfers voor een aantal belangrijke vormen van cultuurdeelname. Het totaal van heel Rotterdam is steeds het cijfer 100. Een leesvoorbeeld: het cijfer 114 linksboven in de tabel betekent dat het aandeel inwoners dat wel eens aan filmbezoek doet in Rotterdam Centrum 14% hoger ligt dan in heel Rotterdam. In dezelfde kolom, onder in de tabel is voor Pernis het cijfer 80 te zien, wat inhoudt dat het aandeel filmbezoekers onder de Pernissers 20% lager ligt dan in heel Rotterdam.

Overigens zijn de verschillen tussen de scores per gebied vaak nog groter wanneer we meer in detail kijken. Als we bijvoorbeeld niet naar het totaal van culturele voorstellingen kijken, maar specifiek naar voorstellingen op het gebied van ballet of andere soorten dans. Het samen tellen van meerdere genres maakt de indexcijfers wat minder grillig. In de laatste kolom van de tabel is nog eens een optelling van alle voorgaande kolommen per gebied met elkaar vergeleken. Op basis van deze cijfers is de tabel gesorteerd van hoog naar laag. Volgens deze methode is de over all cultuurdeelname het hoogst in Rotterdam Centrum en het laagst in Pernis. Dezelfde twee gebieden eindigden ook als hoogste en als laagste bij de vorige meting van het VTO. Overigens geldt voor de kleinere gebieden Pernis, Rozenburg en Hoek van Holland dat de aantallen respondenten niet zo groot zijn, waardoor deze uitkomsten iets minder zeker zijn.

Tabel 7.3 *Indexcijfers voor cultuurdeelname in verschillende genres per gebied*

	filmbezoek	culturele voorstellingen (excl. film)	cultureel erfgoed	festivals	sport-evenementen	overige evenementen	kunstzinnige activiteiten beoefenen	gebruik van Bibliotheek Rotterdam	LC-bezoek (in hele stad)	Totaal
Rotterdam Centrum	114	118	130	134	123	101	119	137	45	118
Noord	119	114	122	122	109	113	123	111	135	118
Hillegersberg-Schiebroek	114	105	128	108	110	96	101	107	141	110
Delfshaven	106	100	106	115	80	109	120	129	72	106
Kralingen-Crooswijk	98	103	108	106	110	94	100	122	62	102
Overschie	102	96	106	99	81	100	71	123	125	98
Prins Alexander	104	104	103	91	118	92	87	93	71	98
Feijenoord	86	96	75	100	105	101	103	98	105	95
Charlois	90	90	89	97	82	106	96	73	117	93
IJsselmonde	97	91	88	82	97	92	91	71	120	90
Hoek van Holland	87	80	97	46	64	105	93	79	252	88
Rozenburg	83	93	75	61	81	102	86	84	185	87
Hoogvliet	83	89	69	71	85	94	72	64	97	80
Pernis	80	89	70	66	82	91	86	68	73	80
Rotterdam totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Bij een snelle blik op de voorgaande tabel gaat de aandacht al snel naar de kolom met betrekking tot het bezoek aan LCC's, de lokale cultuurcentra. In de bovenste regels valt op dat de bewoners van Rotterdam Centrum en (in iets mindere mate) Kralingen-Crooswijk bovengemiddeld doen aan vrij veel vormen van cultuurdeelname, maar dat dit niet geldt voor het bezoek aan LCC's. De verklaring is eenvoudig: deze gebieden hebben geen eigen LCC. Meer naar onderen in de tabel geldt het tegenovergestelde voor de gebieden Hoek van Holland en Rozenburg, wat zeer waarschijnlijk wordt verklaard door hun ligging.

De onderlinge vergelijking tussen gebieden is makkelijker op grond van indexcijfers, die in de voorgaande tabel zijn weergegeven. Niettemin zijn natuurlijk ook de "echte" participatiecijfers per gebied interessant. Die zijn te zien in de volgende tabel. Hier worden dus in feite dezelfde onderzoeksuitkomsten getoond, maar nu met de daadwerkelijke percentages per gebied. Een leesvoorbeeld: linksboven in de tabel is te zien dat 72% van de inwoners van Rotterdam Centrum wel eens een filmvoorstelling bezoekt. Onderaan in dezelfde kolom is te zien dat we hetzelfde kunnen zeggen over slechts 50% van de inwoners van Pernis. Voor heel Rotterdam geldt dat 63% wel eens een filmvoorstelling bezoekt. Net als bij de vorige tabel geldt ook nu: voor de kleinere gebieden Pernis, Rozenburg en Hoek van Holland zijn de aantallen respondenten niet zo groot, waardoor deze uitkomsten iets minder zeker zijn.

Tabel 7.4 Cultuurdeelname in verschillende genres in procenten per gebied

	filmbezoek	culturele voorstellingen (excl. film)	cultureel erfgoed	festivals	sport-evenementen	overige evenementen	kunstzinnige activiteiten beoefenen	gebruik van Bibliotheek Rotterdam	LC-bezoek (in hele stad)
Rotterdam Centrum	72	84	75	87	52	72	50	45	7
Noord	75	81	71	79	47	81	51	36	22
Hillegersberg-Schiebroek	72	75	75	70	47	69	42	35	23
Delfshaven	67	71	62	74	34	79	50	42	12
Kralingen-Crooswijk	61	73	63	68	47	67	42	40	10
Overschie	64	68	62	63	34	72	30	40	21
Prins Alexander	65	74	60	58	50	66	36	30	12
Feijenoord	54	68	44	65	45	73	43	32	17
Charlois	56	64	52	63	35	76	40	24	19
IJsselmonde	61	65	51	52	41	66	38	23	20
Hoek van Holland	54	57	56	30	27	76	39	26	42
Rozenburg	52	66	44	39	34	73	36	27	31
Hoogvliet	52	63	40	46	36	67	30	21	16
Pernis	50	63	41	43	35	65	36	22	12
Rotterdam totaal	63	71	58	64	43	72	42	33	17

8 Gebruik van informatie over cultuur

8.1 Algemeen

In 2015 heeft 87 procent van de Rotterdammers zich via één of meer informatiebronnen geïnformeerd over “het wat, waar en wanneer van culturele activiteiten in Rotterdam”. Dat is nagenoeg even veel als in 2013 maar wat minder dan in de jaren daarvoor. Bijna een derde (29%) maakte gebruik van minstens één van de kanalen van Rotterdam Festivals en/of het Rotterdams Uitburo. Ruim de helft maakte gebruik van minstens één digitale informatiebron. Dit laatste aandeel leek bij de vorige meting te stabiliseren maar stijgt nu toch weer verder. Ook stijgend is het aandeel dat gebruik maakt van wat in de tabel genoemd wordt “sociale netwerken”, zoals Facebook et cetera. Nu al bijna een op de drie Rotterdammers gebruikt dit als informatiebron, waardoor de van oudsher belangrijke huis-aan-huisbladen bijna van de tweede plaats worden gestoten. Het gebruik van deze laatste was in de afgelopen metingen dalende, maar blijft nu vrij stabiel en is nog steeds de op een na belangrijkste bron van informatie. Verreweg het belangrijkste zijn en blijven de eigen familie, vrienden, et cetera. Overigens kunnen sociale netwerken zoals Facebook gezien worden als de digitale variant van mond-tot-mond-reclame.

Tabel 8.1 Percentage Rotterdammers dat gebruik heeft gemaakt van informatiebronnen om zich te informeren over culturele activiteiten in Rotterdam, 2007-2015

	2007	2009	2011	2013	2015
vrienden, familie, kennissen of collega's (mond tot mond reclame)	47	47	46	50	49
huis aan huisbladen zoals Havenloods en Dichtbij	47	44	36	30	32
sociale netwerken (Facebook, Twitter, LinkedIn, Google+, Instagram, YouTube, Pinterest etc.)	-	11	21	27	31
websites of sociale media van culturele organisaties / activiteiten / festivals	13	15	14	24	29
affiches, uithangborden, posters van culturele organisaties / activiteiten / festivals	37	30	34	28	28
brochures, folders, flyers, programmaboekjes van culturele organisaties / activiteiten / festivals	34	35	27	28	28
televisie	44	34	29	30	26
het gratis dagblad Metro	39	33	28	29	23
Uitagenda Rotterdam (gratis cultureel maandmagazine)	27	23	19	19	20
radio	21	21	17	19	20
het AD / Rotterdams Dagblad	27	24	20	19	18
website www.uitagendarotterdam.nl (voorheen www.RotterdamsUitburo.nl) of sociale media van Uitagendarotterdam (voorheen het Rotterdams Uitburo)	5	7	5	7	9
website www.rotterdamfestivals.nl of sociale media van Rotterdam Festivals (Facebook, Twitter)	-	-	8	7	8
de website www.rotterdam.info of sociale media van Rotterdam.info (Facebook, Twitter)	8	7	7	6	6
landelijk dagblad	13	8	6	6	5
digitale nieuwsbrief van Uitagendarotterdam (voorheen het Rotterdams Uitburo), zoals Uitmail, MuseumUitmail, KidsUitmail	2	3	2	2	2
bezoek aan de vestiging van Rotterdam.info (VVV) op de Coolsingel	1	2	1	1	1
via kabelkrant, teletekst (<i>niet gevraagd in 2015</i>)	16	10	8	6	-
anders	1	5	1	1	3
Minstens één informatiebron	91	95	92	88	87
Minstens één van de informatiebronnen van Rotterdam Festivals/Uitburo	25	25	20	25	29
Minstens één van de digitale informatiebronnen	31	34	44	44	51

In 2015 gebruikten Rotterdammers die zich over culturele activiteiten informeerden gemiddeld 3,8 bronnen. Dat is vergelijkbaar met recente voorgaande metingen: in 2007 gebruikten degenen die wel eens dit soort informatie zochten gemiddeld 4,6 verschillende bronnen, maar sinds 2009 ligt dit steeds tussen de 3,8 en 4,0.

8.2 Naar achtergrondkenmerken

De volgende tabel toont de mate waarin verschillende groepen Rotterdammers de diverse informatiebronnen gebruiken om zich te informeren over culturele activiteiten in Rotterdam.

Tabel 8.2 Gebruik van informatiebronnen om zich te informeren over culturele activiteiten, in procenten naar achtergrondkenmerken, 2015

	vrienden, familie, kennissen of collega's (mond tot mond reclame)	huis aan huisbladen zoals Havenloods en Dichtbij	sociale netwerken (Facebook, Twitter, LinkedIn etc.)	websites of sociale media van culturele organisaties/activiteiten/festivals	affiches, uithangborden, posters van culturele organisaties/activiteiten/festivals	brochures, folders, flyers etc. van culturele organisaties / activiteiten / festivals	televisie	het gratis dagblad Metro	Uitagenda Rotterdam (gratis cultureel maandmagazine)	via radio	via het AD / Rotterdams Dagblad	Minstens één digitale informatiebron	Minstens één van de informatiebronnen van Rotterdam Festivals/Uitburo	Minstens één informatiebron
mannen	46	30	27	29	25	23	26	24	19	23	19	48	28	85
vrouwen	52	33	35	29	31	32	26	22	20	17	17	53	30	89
13 t/m 24 jaar	56	10	51	37	31	31	32	25	11	23	17	65	18	90
25 t/m 44 jaar	52	26	40	36	31	29	20	20	24	15	13	63	36	89
45 t/m 64 jaar	45	41	17	23	27	25	29	25	19	23	20	38	27	86
65 t/m 75 jaar	38	56	8	12	16	23	25	23	23	19	29	23	29	82
westers	50	35	33	33	32	28	20	20	23	17	20	55	34	91
niet-westers	46	25	28	21	20	27	36	27	14	25	14	42	20	81
laag opgeleid	41	31	20	16	17	20	31	24	8	24	19	31	12	77
middelbaar opgeleid	49	34	31	29	27	27	33	26	19	23	21	50	27	89
hoog opgeleid	56	30	40	40	37	34	15	19	29	13	15	67	43	94
sociale minima	41	27	28	20	20	23	35	28	16	25	13	42	23	81
minimum tot modaal	51	37	30	29	28	29	29	29	22	21	20	48	30	89
modaal tot 2x modaal	51	31	33	31	29	27	22	21	21	18	19	54	31	89
meer dan 2x modaal	57	35	35	40	38	33	14	16	25	13	24	64	37	96
alle Rotterdammers	49	32	31	29	28	28	26	23	20	20	18	51	29	87

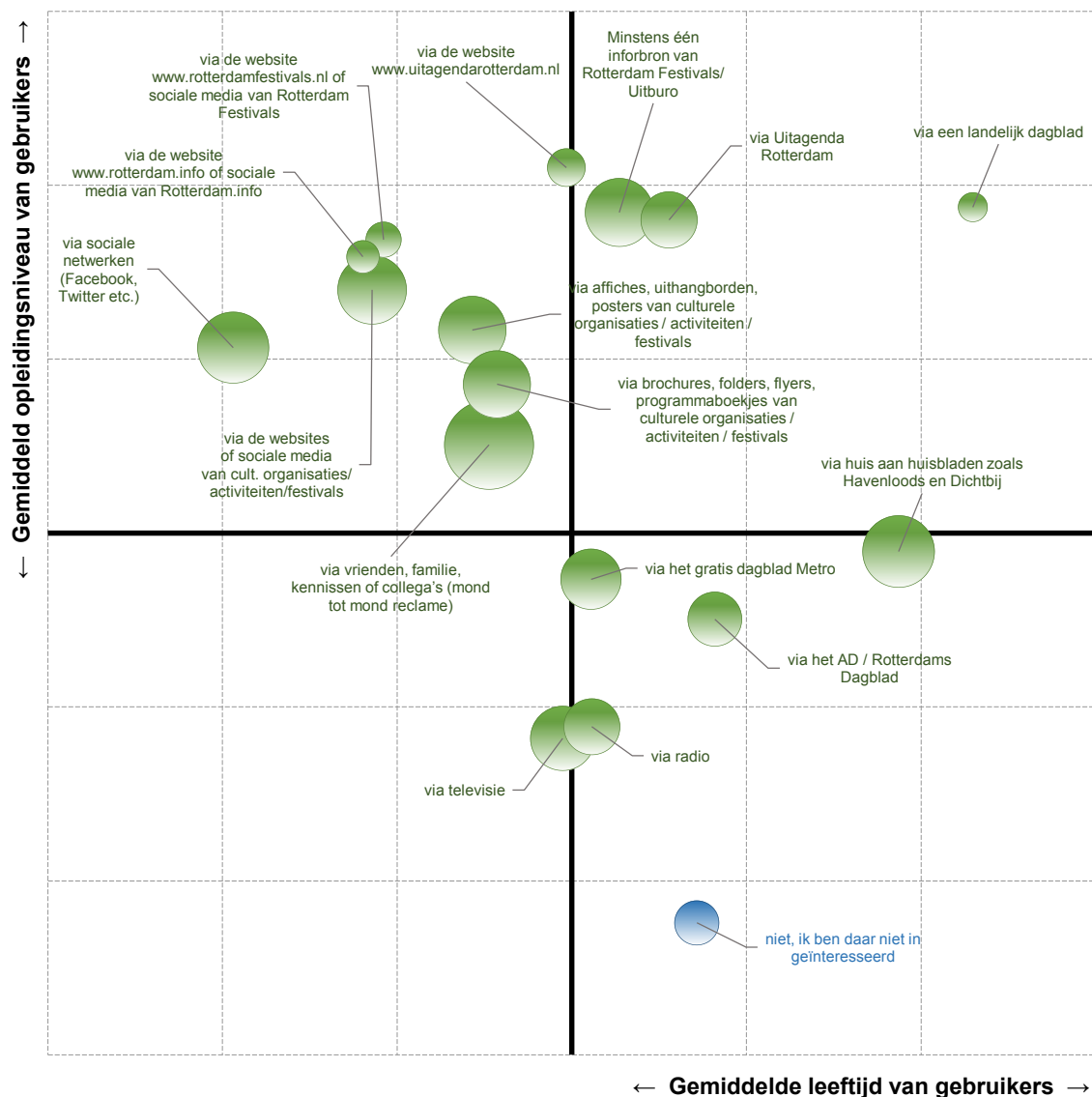
De tabel noemt de meest gebruikte informatiebronnen (meer dan tien procent) en enkele optellingen (minstens een van alle informatiebronnen, minstens een van de digitale bronnen en minstens een van de kanalen van Rotterdam Festivals / Rotterdams Uitburo).

Enkele leesvoorbeelden bij de tabel: rechts onderin is te zien dat 87% van de Rotterdammers überhaupt een of meer informatiebronnen raadpleegt. Dat cijfer betekent dat de overige dertien procent van de Rotterdammers juist *geen* informatiebronnen raadplegen omdat men geen interesse heeft in culturele activiteiten in Rotterdam. Dit aandeel dat minstens één informatiebron gebruikt ligt duidelijk lager onder ouderen, lager opgeleiden en Rotterdammers met een lager inkomen. Onder de hoogste inkomens en de hoogst opgeleide Rotterdammers gebruikt bijna honderd procent wel een of meer van deze informatiebronnen en is dus bijna niemand die geen interesse heeft in culturele activiteiten in Rotterdam.

Enkele echt opvallende verschillen tussen groepen Rotterdammers: Jongeren gebruiken duidelijk vaker de diverse digitale informatiebronnen. Laag opgeleiden, Rotterdammers met een laag inkomen en Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond, groepen die over de hele linie weinig gebruik maken van de diverse informatiebronnen, scoren bovengemiddeld op de laagdrempelige massamedia tv en radio en het gratis dagblad Metro. Het tegendeel geldt uiteraard voor hoger opgeleiden, Rotterdammers met een hoog inkomen en Rotterdammers met een westerse achtergrond: zij maken relatief veel gebruik van de diverse informatiebronnen, maar juist relatief weinig van tv, radio en dagblad Metro.

De volgende figuur is een bolletjesfiguur zoals die ook in eerdere hoofdstukken al werd gepresenteerd. De gebruikers van de diverse informatiebronnen zijn weergegeven op twee assen, met betrekking tot leeftijd en opleidingsniveau. Het snijpunt van de twee dikke lijnen, in het midden van de figuur is waar de (fictieve) “gemiddelde Rotterdammer” zou kunnen worden weergegeven. De maat van de bolletjes illustreert het aandeel Rotterdammers dat een bepaalde informatiebron gebruikt. Bij een aantal informatiebronnen geldt dat er soms wat weinig respondenten als gebruiker meetellen, wat nogal onbetrouwbare uitkomsten in de figuur zou opleveren, reden waarom niet alle informatiebronnen in de figuur zijn opgenomen. Hoe groter het bolletje, des te betrouwbaarder is de plek in de figuur. De plek van een bolletje representeert het gemiddelde opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd van de gebruikers van die informatiebron. In de figuur is te zien dat de digitale informatiebronnen linksboven liggen: gebruikers daarvan zijn relatief jong en hoog opgeleid. De jongste gebruikersgroep is er voor de sociale netwerken, een groep gebruikers die wel bovengemiddeld maar niet extreem hoog is opgeleid. (Dit bolletje ligt het verst naar links maar niet extreem hoog in de figuur.) Wanneer we de diverse informatiekanalen van Rotterdam Festivals / Rotterdams Uitburo samen tellen, levert dat voldoende respondenten voor een betrouwbare weergave van het bolletje in de figuur. Hier zien we ongeveer de hoogst opgeleide gebruikersgroep, samen met Uitagenda Rotterdam (zowel de online als de offline versie). Gebruikers van informatie via een landelijk dagblad zijn nogal oud en hoog opgeleid, die van de huis-aan-huisbladen zijn ook nogal oud, maar gemiddeld opgeleid. Het laagst opgeleid is de groep die het antwoord aankruiste “niets, ik ben daarin niet geïnteresseerd”. Ook de redelijk grote groepen gebruikers van radio en van tv zijn wat lager opgeleid dan gemiddeld.

Figuur 8.1 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van Rotterdamse gebruikers van diverse informatiebronnen over culturele activiteiten in Rotterdam, 2015

9 Mediagebruik

9.1 Televisie en radio

Bijna alle Rotterdammers kijken wel eens televisie. Dit aandeel was in 2013 iets kleiner dan in voorgaande jaren, maar er blijkt nu geen sprake van een voortgaande daling. Vijf procent kijkt niet, en ook vijf procent kijkt *gemiddeld* minder dan een half uur per dag tv. Van degenen die wel kijken, is de gemiddelde kijktijd wel weer iets langer dan in de recente eerdere metingen, maar over de langere termijn gezien schommelt het gemiddelde aantal tv-kijkuren nog altijd vrij stabiel rond de drie uur per dag. In de vragenlijst werd bij de laatste meting *voor het eerst* toegelicht: “tv kijken op internet telt ook mee”. Wellicht zou zonder die toevoeging het aandeel tv-kijkers en/of de duur van het tv kijken wat lager uitvallen.

Tabel 9.1 Percentage Rotterdammers dat televisie kijkt, 1997-2015

	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
kijkt wel eens	97	97	99	98	98	97	97	97	94	95
kijkt helemaal niet	3	3	1	2	2	3	3	3	6	5
minder dan ½ uur per dag	1	1	0	1	1	1	1	1	6	5
½ tot en met 1 uur per dag	16	17	15	16	19	19	21	21	20	19
1 t/m 2 uur per dag	29	27	29	29	29	30	28	29	27	28
2 t/m 3 uur per dag	18	19	23	20	20	20	19	21	18	17
3 t/m 4 uur per dag	17	16	16	15	14	13	13	11	10	11
meer dan 4 uur per dag	15	16	15	15	14	14	14	13	13	15
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>aantal uren per dag (alleen de kijkers)</i>	3,0	3,0	3,1	2,9	2,8	2,9	2,9	2,7	2,8	3,0

Het aandeel Rotterdammers dat wel eens naar de regionale zender TV Rijnmond kijkt, was al langer aan verandering onderhevig: tussen 2001 en 2009 daalde het fors. In 2011 leek het aandeel zich te stabiliseren, maar in 2013 blijkt het weer verder gedaald. Ruim een kwart van de Rotterdammers kijkt tegenwoordig wel eens naar TV Rijnmond. Niettemin blijkt dat onder deze kijkers een paar procent van de Rotterdamse bevolking meer dan twee uur per dag naar deze zender kijkt. Omdat dit aandeel in de laatste meting vrij hoog uitvalt, is ook de gemiddelde kijktijd nu vrij hoog. Deze lag jaren rond een uur per dag maar komt nu uit op anderhalf uur per dag.

Tabel 9.2 Percentage Rotterdammers dat naar TV Rijnmond kijkt

	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015
kijkt wel eens	48	54	58	53	52	42	34	35	30	26
kijkt helemaal niet	52	46	42	47	48	57	66	66	70	74
minder dan ½ uur per dag	13	13	14	13	12	10	6	8	14	9
½ tot en met 1 uur per dag	31	37	40	35	35	28	24	23	12	11
1 t/m 2 uur per dag	2	2	3	3	3	2	2	2	2	2
meer dan 2 uur per dag	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>aantal uren per dag (alleen de kijkers)</i>	0,8	0,7	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	0,9	1,0	1,5

Sinds 2011 wordt in het VTO aan Rotterdammers gevraagd hoeveel uur zij per week naar *Rotterdamse zenders* kijken. De vraagstelling is in de afgelopen drie enquêtes wel steeds gewijzigd, mede vanwege de wijzigingen van zendgemachtigden. Uit de tijdreeks in de volgende tabel kan daarom niet zondermeer worden geconcludeerd dat het lokale tv-aanbod minder populair wordt. 11% van de Rotterdammers keek in 2015 wel eens naar OPEN Rotterdam. De kijkers doen dat gemiddeld ongeveer twintig minuten per week.

Tabel 9.3 *Percentage Rotterdammers dat Rotterdamse zenders kijkt, 2011-2015*

	2011	2013	2015
<i>Formulering in de enquête:</i>	Rotterdamse zenders zoals DNAMC/ETV, Rotterdam TV, Cineac TV etc.	Rotterdamse zenders zoals OPEN Rotterdam (voorheen Rotterdam TV) of DNAMC/ETV	de lokale zender OPEN Rotterdam
kijkt wel eens	19	17	11
kijkt helemaal niet	81	83	89
minder dan ½ uur per week	16	15	9
½ tot en met 1 uur per week	2	2	1
meer dan 1 uur per week	2	1	1
totaal	100	100	100
<i>aantal uren per week (alleen de kijkers)</i>	<i>0,4</i>	<i>0,4</i>	<i>0,3</i>

9.2 Radio luisteren

Twee op de drie Rotterdammers luistert wel eens naar de radio. Bijna twee op de tien luistert wel eens naar de *regionale* zender Radio Rijnmond. Evenals bij de enquêtevraag naar het bereik van Rotterdamse tv-zender(s) is ook met betrekking tot Rotterdamse radiozenders de vraagstelling aangepast. Nog meer van invloed op de uitkomsten zal het volgende zijn. Sinds juni 2015 zijn de radiozenders van OPEN Rotterdam (OPEN Rotterdam en OPEN Podium via de kabel) gestopt met uitzenden. Desondanks zegt vier procent in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek (najaar 2014 tot najaar 2015) naar OPEN Rotterdam te hebben geluisterd. In de volgende tabel is het luisteren naar OPEN Rotterdam niet opgenomen, vanwege het genoemde stoppen met uitzenden in 2015. In de vragenlijst werd bij de laatste meting *voor het eerst* toegelicht: “radioluisteren op internet telt ook mee”. Wellicht zou zonder die toevoeging het aandeel radioluisteraars en/of de duur van het radioluisteren wat lager uitvallen.

Tabel 9.4 Percentage Rotterdammers dat naar de radio luistert, 2011-2015

	Radio luisteren (totaal)			Radio Rijnmond (regionale zender)		
	2011	2013	2015	2011	2013	2015
luistert wel eens	74	69	67	21	20	18
luistert niet	26	31	33	79	80	82
hooguit 1 uur per dag	28	29	28	13	13	12
1 t/m 2 uur per dag	13	11	13	3	3	2
2 t/m 5 uur per dag	15	15	13	3	3	2
meer dan 5 uur per dag	18	15	13	2	2	2
totaal	100	100	100	100	100	100
<i>aantal uren per dag (alleen luisteraars)</i>	3,5	3,4	3,2	2,0	2,0	2,1

9.3 Het gebruik van internet

Negen op de tien Rotterdammers (90%) geeft aan in de vrije tijd wel eens iets te doen op internet. Vanwege een gewijzigde vraagstelling is deze uitkomst niet goed vergelijkbaar met eerdere metingen, maar het lijkt erop dat de eerdere groei van het aandeel Rotterdammers dat überhaupt het internet gebruikt de laatste jaren wel stagneert. Uit de laatste twee metingen kwam dat iets minder dan tien procent van de Rotterdammers in het geheel geen gebruik maakt van internet. Nu (met een andere vraagstelling) geldt dat voor tien procent van de Rotterdammers. Wellicht dat de hele vraagstelling omtrent het gebruik van internet nog te veel uitgaat van internetgebruik op een computer, terwijl veel mensen tegenwoordig een mobiel apparaat zoals een smartphone of tablet gebruiken. Op die apparaten wordt veel gebruik gemaakt van apps, waarbij niet altijd duidelijk is of dat eigenlijk internetgebruik is of niet. Voor een volgende meting van het VTO is dit een aandachtspunt.

In de volgende tabel is te zien *wat* Rotterdammers zoal doen op internet en hoeveel tijd ze daar aan besteden. In totaal besteden Rotterdammers bijna vijftien uur per week aan internetgebruik (in dat gemiddelde zijn de nullen van de niet-gebruikers dus ook meegeteld). Dat komt neer op ruim twee uur per dag. Aangezien vooral ouderen minder online actief zijn, is het goed nog eens te bedenken dat dit rapport betrekking heeft op Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar. Hoogbejaarden zijn dus niet meegeteld in deze uitkomsten. Sociaal internetten en het zoeken van informatie wordt door meer Rotterdammers meer gedaan dan internetbankieren, online winkelen, gamen of muziek of film afspelen.

Tabel 9.5 Tijdsbesteding aan verschillende soorten internetgebruik, in procenten en gemiddeld aantal uren, 2015 (13 t/m 75 jaar)

	Sociaal internetten, zoals Facebook, Instagram, Twitter, een blog volgen of zelf bijhouden, e-mail, chatten, Skype, etc.	Informatie zoeken/bekijken, bijvoorbeeld nieuws of informatie over vacatures, opleiding, gezondheid, etc. of formulieren invullen/versturen	Internetbankieren, online kopen/verkoop, online producten vergelijken voordat u naar de winkel gaat	Filmpjes of muziek afspelen of spelletjes/games spelen	Iets anders op internet	Totaal internetgebruik
Doet dit wel eens	79	78	69	62	7	90
Doet dit nooit	21	22	31	38	93	10
0-2 uur per week	26	40	59	27	3	7
2-7 uur per week	29	27	9	20	2	25
7+ uur per week	23	10	2	14	2	58
Totaal	100	100	100	100	100	100
<i>aantal uren per week (alle Rotterdammers)</i>	<i>5,9</i>	<i>3,4</i>	<i>1,3</i>	<i>3,8</i>	<i>0,5</i>	<i>14,8</i>

9.4 Mediagebruik naar achtergrondkenmerken

In de volgende tabel wordt het gebruik van tv, radio en internet in uren per dag naast elkaar gezet, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken. In deze gemiddelden zijn ook de niet-gebruikers (met nul uren per dag) meegeteld. De gemiddelde Rotterdammer kijkt bijna drie uur (2,9 uur) per dag tv, luistert 2,2 uur per dag naar de radio en is 2,1 uur per dag online. Dat lijkt veel, maar hierbij moet worden bedacht dat dit voor een deel tegelijkertijd kan gebeuren. Bij de vraag over tv en radio is zelfs expliciet vermeld dat dit ook tv-kijken of radioluisteren op internet kan zijn. In dat geval is er sprake van een dubbeltelling die niet te achterhalen is. Radioluisteren is typisch een activiteit die ook tijdens bijvoorbeeld huishoudelijk werk of andere activiteiten kan plaatsvinden. Dat geldt iets minder voor tv-kijken en het minst voor internetgebruik. Vanwege deze overlappende tijdsbesteding is het optellen tot een totale 'mediatijdsbesteding' niet zinvol. De tabel laat met kleuren zien welke scores boven en onder het gemiddelde voor alle Rotterdammers liggen. Geel betekent gemiddeld, groen boven gemiddeld en rood onder gemiddeld. Het duidelijkst is dat te zien op de regel met betrekking tot oudere Rotterdammers (65-75 jaar). Zij kijken gemiddeld 4,5 uur per tv, een duidelijk groen gekleurd cijfer. De 3,5 uur per dag dat zij naar de radio luisteren is duidelijk bovengemiddeld. Hun tijdsbesteding aan internet is (weinig verassend) met 1,4 uur per dag duidelijk benedengemiddeld.

Tabel 9.6 Tijdsbesteding aan media in uren per dag door Rotterdammers, 2015

	tv	radio	internet
alle Rotterdammers	2,9	2,2	2,1
man	2,9	2,3	2,2
vrouw	2,9	2,1	2,1
13-24 jaar	2,6	1,6	3,6
25-44 jaar	2,4	2,0	2,1
45-64 jaar	3,1	2,4	1,4
65-75 jaar	4,5	3,5	1,4
westers	2,7	2,5	1,9
niet-westers	3,3	1,7	2,4
laag opgeleid	3,7	2,5	2,2
middelbaar opgeleid	3,0	2,4	2,3
hoog opgeleid	2,0	1,9	1,8
sociale minima	3,2	2,0	2,5
minimum tot modaal	3,4	2,4	2,0
modaal tot 2x modaal	2,5	2,4	2,0
meer dan 2x modaal	2,2	2,1	1,6

9.5 Boeken lezen

In het VTO van najaar 2015 is gevraagd of en hoe vaak Rotterdammers boeken lezen in hun vrije tijd. De vraag is niet eerder gesteld, dus een tijdreeks is er (nog) niet. Er is niet gevraagd naar de bestede tijd maar wel naar de frequentie. Naar het lezen van boeken op papier en het lezen van e-books werd apart gevraagd, met betrekking tot de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek. Driekwart van de Rotterdammers heeft een of meer boeken op papier gelezen en een derde heeft een of meer e-books gelezen. De volgende tabel laat zien in welke frequentie Rotterdammers dat doen. De getoonde klassen zijn ook zo in de vraag genoemd. Het verschil is direct duidelijk: papieren boeken worden door een groter aandeel van de bevolking gelezen maar dat wordt ook frequenter gedaan dan het lezen van e-books.

Tabel 9.7 Frequentie van het lezen van boeken door Rotterdammers, in procenten, 2015

	Gedrukte boeken (op papier)	Digitale boeken, e-books
dagelijks	16	5
één keer per week of vaker	20	8
één keer per maand of vaker	15	7
een paar keer in de afgelopen 12 maanden	24	12
niet in de afgelopen 12 maanden	25	67
Totaal	100	100

Het is interessant om na te gaan hoe het lezen van deze twee verschijningsvormen van boeken met elkaar samenhangt. De volgende kruistabel laat dat zien. Zo is te zien dat de 33 procent van de Rotterdammers die wel eens een e-book leest voor een groot deel bestaat uit mensen die ook wel eens een papieren boek lezen (29% wel, 4% niet). Andersom is te zien dat de driekwart die

wel eens een papieren boek leest voor een vrij groot deel bestaat uit mensen die nooit een e-book lezen. 46 procent leest wel eens een papieren boek en nooit een e-book.

Tabel 9.8 Samenhang tussen het lezen van papieren boeken en e-books door Rotterdammers, in procenten van het totaal, 2015

		e-books		totaal
		wel gelezen	niet gelezen	
papieren boeken	wel gelezen	29	46	75
	niet gelezen	4	22	25
totaal		33	67	100

Het lezen van papieren boeken en e-books verschilt naar gelang de persoonskenmerken. De volgende figuur laat dat zien. De figuur lijkt globaal genomen nogal op de figuren die bij veel vormen van cultuurdeelname te zien zijn: er is weinig verschil tussen mannen en vrouwen, de participatie neemt wat af met de leeftijd, hogere inkomens en hogere opleidingsniveau leiden tot een hogere participatie en de deelname van Rotterdammers met een westerse achtergrond is iets hoger dan die van Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond. Hierop zijn echter een paar uitzonderingen te constateren. Zo lezen oudere Rotterdammers wat minder e-books maar juist wat meer papieren boeken. Voor Rotterdammers met een niet-westerse achtergrond geldt precies het omgekeerde (deze groep is overigens relatief jong).

Figuur 9.1 Percentage Rotterdammers dat wel eens boeken leest, naar kenmerken, 2015

